

16. YÜZYIL SONLARINDA OSMANLI DEVLETİNDE MERKEZ TAŞRA İLİŞKİLERİ VE ÇİRMEN ÖRNEĞİ *

Yaşar UĞURLU**

Öz: Osmanlı, XIII. yüzyılın sonlarında Anadolu Selçukluları ile Bizans sınırları arasında kendisini *gaza* 'ya adanmış küçük bir uç beyliği olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Bu gaza faaliyetlerinin merkezini Balkanlar oluşturmuştur. Osmanlı fetihlerinin Balkanlar'da hızla yayılmasıyla *sancak* denilen idari birimler oluşturulmuştur. Bu bağlamda, Rumeli'de Gelibolu ve Vize'den sonra Çirmen Sancağı kurulmuştur. Çirmen'in sancak merkezi olmasında Meriç Vadisi'ne hâkim ve Edirne'yi koruyacak stratejik bir konumda olması etkili olmuştur. Çirmen Sancağı, stratejik konumu sebebiyle Osmanlı'nın ilk askeri zümresini oluşturan *yaya* ve *müselleme* teşkilatının merkezlerinden biri olarak, askeri üs vazifesi gören bir *uç sancağı* olarak gelişmiştir. Bu özelliğini 16. Yüzyıl sonlarına kadar korumuştur. Bu çalışma ile Osmanlı Devletinin Balkanlar'daki fetihlerinde önemli bir üs görevi gören Çirmen Sancağının merkez ile olan ilişkileri ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda, Çirmen'e ait şu ana kadar tespit edilmiş yegâne şerhiye sicil defteri olan, 15. Numaralı Çirmen Şerhiye Sicil Defteri kullanılmıştır. Bu sicil defterinde yer alan ve merkezden gönderilen ferman ve berat belgeleri esas alınmıştır. Bu suretle, merkez ile taşra arasındaki bürokratik ilişkinin hangi yollarla sağlandığı ve merkez ile taşra arasındaki ilişkilerin hangi konular üzerinde yoğunlaştığı tespit edilerek, Çirmen örneği üzerinden, Osmanlı idare tarihi çalışmalarına mütevazı bir katkı sunulmak istenmektedir.

* Bu makale, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlanan *16. Yüzyıl Sonunda Merkez Taşra İlişkilerinde Çirmen Örneği (15 Nolu Çirmen Şerhiye Sicilinde Padişaha Ait Vesikaların Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi)* adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

**Oğr. Gör., Bingöl Üniversitesi, Teknik Bilimler MYO, yugurlu@bingol.edu.tr.

Anahtar kelimeler: Osmanlı, Çirmen, Balkan, Merkez-Taşra, XVI. Yüzyıl.

RELATIONS BETWEEN CENTRE AND PROVINCE IN THE OTTOMAN EMPIRE IN THE LATE 16th CENTURY AND ÇİRMEN SAMPLE

Abstract: The Ottomans first appeared as a small frontier principality which dedicated itself to holy war for Islam between the border of Anatolian Seljuks and Byzantine in the late 13th century. These holy war activities centred in the Balkans. By spreading of the Ottoman conquests in the Balkans, administrative units called as Sancak (district) were constructed. Within this context, Sancak of Çirmen was generated in Rumelia after Gallipoli and Vize sancaks. That Çirmen possessed Meriç (Maritza) valley and that it had a strategic role to protect Edirne province became effective for being central Sancak of Çirmen. Because of its strategic position, it was developed as a frontier principality which worked as a military station becoming one of the centres of Yaya (pedestrian) and Müsellem (apodictic) corps, the first military corps of Ottoman.

By this study, it will be endeavoured to reveal the relations of the Sancak of Çirmen, which had a significant impact being a military station in the conquests of the Ottomans in the Balkans with the central government. Within this context, Çirmen Court Record registration document numbered as 15, which is the unique identified Şeriyye register that belongs to Çirmen, was used in the study. It will be tried to make a small contribution to the studies about the history of Ottoman administration by way of Çirmen sample based on enactments and certificates sent by the centre and seen among these registration documents, and determining how the bureaucratic relationships were provided and on which subjects the relations were centred.

Key Words: Ottoman, Çirmen, Balkan, Centre-Province, 16th Century.

Giriş

16. yüzyılda Osmanlı'ya bağlı bir sancak olan Çirmen, bugün itibariyle Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan sınırlarının kesiştiği noktada Yunanistan sınırları içerisinde (bugün Yunanistan'ın Ormenion beldesi)

yer alır². Türkiye'yi Avrupa'ya bağlayan bu bölgenin kuzeyinde Balkan, güneyinde Rodop, batısında Istranca Dağları vardır ve bu sıradağların arasında geniş Meriç Vadisi yer almaktadır. Meriç Vadisi'nden geçen Meriç Nehri ve onun kolları olan Tunca ve Arda ırmakları bölge coğrafyasının önemli unsurlarıdır.³

Çirmen'de geçişli karasal iklim ve kısmen de Akdeniz iklimi görülmektedir. Etrafının dağlarla çevrili olması nedeniyle karasal iklim bölgede hâkim olmuştur. Balkan Dağları, soğuk havanın kuzeyden geçmesine engel olurken; Rodop, Rila ve Osopova güneyden ve güney-batı yönünden gelecek sıcak havanın geçişini engellemektedir. Bu yüzden bölgede hava sıcaklıklarının -30'lara kadar düştüğü de gözlenmiştir. Karasal iklim hâkim olduğu yerler Kızanlık, Çırpan, Hasköy ve Yeni Zağra'dır. Akdeniz iklimi ise Çirmen, Harmanlı ve Cısr-i Mustafa Paşa ve çevresinde daha etkindir.⁴

Çirmen ve çevresinin bitki örtüsü de coğrafi konumu itibarıyla zengindir ve bitki örtüsü bakımından Anadolu ile benzerlikler göstermektedir. Çirmen ve çevresinin iklim yapısı ile bitki örtüsü idarî ve iktisadî yapıyı büyük ölçüde etkilemiştir.

Çirmen'in bu coğrafi konumu, tarihi gelişimi üzerinde de önemli etki yapmıştır. Anadolu ve Balkanlar arasında önemli geçiş yolu üzerinde olması, bu bölgeye Traklardan itibaren hâkim olmak isteyen milletlerin hâkimiyet mücadelelerine sahne olmuştur. Bu bölge önemli bir tampon bölge olma özelliğini Osmanlı hâkimiyetine kadar sürdürmüştür.⁵

1. Osmanlı Öncesi Çirmen Tarihi

Çirmen, Osmanlı öncesi sırasıyla Traklar, Makedonlar, Roma ve Bizans, Türklerin hâkimiyeti altına girmiştir. Kısaca bu coğrafyada hâkimiyet kuran medeniyetlerden kısaca bahsetmek gerekirse:

Traklar: Traklar M.Ö. 2000'lere kadar bu bölgede hâkim olmuşlar ve Trakya'ya adlarını vermişlerdir. Traklar genellikle kabile halinde yaşamışlardır. Bu kabilelerden bazıları; *Getler*, Dobruca ve Deliorman

² Levent Kayapınar, "Yunanistan'da Osmanlı Hâkimiyetinin Kurulması (1361-1461)", *Türkler*, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul, 2001, s. 187.

³ Siddık, Çalık, *Çirmen Sancağı Örneği'nde Balkanlar'da Osmanlı Düzeni (15.16. Yüzyıllar)*, Bosna-Hersek Dostları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, s.13

⁴ Çalık, a.g.e. s.13-14

⁵ Çalık, a.g.e. s. 14

civarında *Tinler*, Istranca ve Karedeniz arasında *Bes'ler*, Rodop Dağları'nda *Odrisler* Meriç Irmağı boyunca yaşam sürmüşlerdir. Odrisler, Trakları ilk kez birleştirme çabasında bulunmuşlardır. Odrisler'in Kralı Teres (Toros) M.Ö. 480 yılında Karadeniz'den Çanakkale'ye kadar hâkimiyeti altına almıştır. Traklar en parlak dönemlerini Toros'un torunu Sevets döneminde yaşamışlardır. Ancak Sevets'in M.Ö 402'de ölmesinden sonra parçalanmışlardır.

Makedonlar:Makedon Kralı II. Filip, M.Ö. IV. yüzyılda Trak ve İilir kavimlerini hâkimiyeti altına alarak M.Ö II. yüzyıla kadar bölgede varlıklarını sürdürmüşlerdir. Hatta Filip bu bölgede kendi adıyla Filibe şehri kurmuştur. Ölümünden sonra halk ayaklanmış ancak daha sonra Büyük İskender'e tabi olmuşlardır. İskender'in ölümünden sonrada bölge Adriyatik'ten gelen Keltlerin 30-40 yıl süreyle istilasına altında kalmıştır. II. Yüzyılın ortalarında ise dağınık Trak kavimleri Roma egemenliğine girmişlerdir.

Roma ve Bizans:Romalılar, M.Ö. II. yüzyılın ortalarından itibaren bölgede hâkim olmuşlardı. Kavimler Göçü ile M. S. 395'te ikiye ayrılan Roma'nın Doğu kesimi olan Bizans (Doğu Roma) Balkanların önemli bir bölümüne hâkim olmuştur. V. Yüzyıldan itibaren Slav, Avar, Bulgar ve diğer Türk kavimleri tarafından çoğu kez saldırıya uğraması nedeniyle XIV. yüzyıla kadar bölgede güçlükle hâkim olabilmıştır. Bizanslıların Balkanlar'da askerî, idarî, demografik ve dini açıdan büyük etkileri olmuştur.⁶

Slavlar: Slavların V. yüzyıl ortalarında itibaren birçok grup halinde kuzeyden Balkanlar'a akın etmişler ve bugünkü Yunanistan'ın kuzey kısımları dâhil Balkanlar'ın büyük bir kısmına hâkim olmuşlardır.⁷ 626'da Slavlar, Avarların İstanbul'u kuşatması sırasında Avar ordusu içerisinde yer almışlardır.⁸

Türkler:Orta Asya'dan Balkanlar'a akın eden ilk Türk Kavmi Hunlardır. Hunlar 378'de Tuna'yı geçerek hiçbir engelle karşılaşmadan Trakya'ya

⁶ Bu coğrafyada yaşayan kavimlerle ilgili daha geniş bilgi için bkz; Ayşe Doğan (Kayapınar), *Bulgaristan'da Osmanlı Egemenliğinin Kurulması (XIV-XV Yüzyıl)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1998, s. III-XVII'dan ve Siddik Çalık'ın, *a.g.e.*, s.15-19.

⁷ Kemal H. Karpat, "Balkanlar", *DİA*, c. III s. 28.

⁸ Çalık, *a.g.e.*, s. 16.

kadar yayılmışlardır.⁹ Ancak, Balkan tarihçileri Hunların Balkanlar'a gelişinden pek söz etmezler. Oysaki Hunların bu tarihlerdeki gelişleri Slavların daha sonraki hâkimiyetlerinden daha önemlidir.¹⁰

Türk kavimleri VI. yüzyıldan itibaren Balkanlar'ı bir yurt haline getirmişlerdir. Atlı göçebe Türk kavimleri Karadeniz'in kuzeyinden Balkanlar'a göç etmişlerdir. Bu göçler esnasında ya Slav, Trak, Dac aslından yerli halk ile karışarak kaybolmuşlar ya da askerî hâkim sınıf olarak Kuzey-Doğu Balkanlar'da Türk boyu olan *Kutrigurların* VII. Yüzyılda Bulgar Hanlığını kurmuşlardır.¹¹ Bulgarlar Asparuh liderliğinde Karadeniz'in kuzeyinden gelerek Tuna Havzası'na yerleşmişlerdir. 670 yılında Bizans ile yapılan savaşta Bizans ordusu ağır bir yenilgiye uğratılmıştır. Bu tarihten sonra Tuna Bulgar Hanlığı olarak Tuna Nehri ile Kocabalkan Dağları arasında hüküm sürmüşlerdir. Ancak Bulgarlar da Slav ve Bizans ile yoğun mücadeleler sonucunda 864 Hristiyan dinini kabul ederek yerli halk arasında asimile olarak Osmanlı dönemine kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir.¹²

Bulgarlardan sonra XI ve XII. Yüzyıllarda Peçenek, Kuman (Kıpçak) ve Uz Türkleri Balkanlar'a göç etmişlerdir. Özellikle Kumanlar bu bölgede etkin olmuşlardır. Kumanlar ile ticaret yapan Avrupalılar için 2500 kadar kelimeyi içeren Kumanca lügat (*Codex Cumanicus*) hazırlamışlardır.¹³ Kumanlar önceleri Kuzey Bulgaristan'a daha sonraları bugünkü Makedonya'nın doğusu ve Rodoplar da varlıklarını sürdürmüşlerdir. Kumanlar, Peçenek Türkleri ile birlikte 1087 yılında Bulgaristan'dan, Makedonya'ya, Kosova, Bosna, Yeni Pazar, Arnavutluk'u içine alan '*Kuman-Peçenek Türk Federasyonu*'nu kurmuşlardır. Ancak, 1090'lı yıllarda Bizans'ın etkisiyle federasyon dağılmış Kuman ve Peçenekler zamanla Hristiyanlaşarak etnik kimliklerini kaybetmişlerdir.¹⁴

⁹ Çalık, *a.g.e.*, s.17.

¹⁰ Karpat, *a.g.m.*, s. 28.

¹¹ Halil İnalçık, "Türkler ve Balkanlar", *Balkanlar*, Eren Yayınları, İstanbul, 1993, s. 9.

¹² Ayşe Kayapınar, "Bulgarların Balkanlara Göçü ve Tuna Bulgar Devleti", *Balkanlar El Kitabı*, der. O. Karatay-B. A. Gökdâğ, c. I, Karam Vadi Yayınları, Çorum-Ankara, 2006, s. 105-128.

¹³ Karpat, *a.g.m.* s. 29.

¹⁴ Ayşe Kayapınar, "II. Bulgar Krallığı", *Balkanlar El Kitabı*, der. O. Karatay-B. A. Gökdâğ, c. I, Karam Vadi Yayınları, Çorum-Ankara, 2006, s.232-251.

Anadolu'dan Türkler, Balkanlar'a güneyden gelip 1260'lardan itibaren yerleşmeye başlamışlardır. Kuzeyden gelen Türkler zamanla Hıristiyanlığı kabul ederek etnik kimliklerini yitirmişlerdir. Ancak, Anadolu'dan gelen Müslüman Türkler yalnızca kendi din ve kültürlerini yaşatmakla kalmamışlar, kendi din ve kültürlerini de yaymışlardır. Anadolu'dan Balkanlar'a yapılan en önemli Türk göçlerinden biri, 1261'de Moğol baskısından kaçan Anadolu Selçuklu Sultan'ı II. İzzeddin Keykâvus tarafından gerçekleştirilmiştir.¹⁵ II. İzzeddin Keykâvus Bizans'a kaçıp sığınmıştır. Bizans İmparatoru VII. Mihail Palaeologos ona ve askerlerine yerleşmek üzere Dobruca İlini vermiştir. Bunun üzerine Anadolu'dan bir göçebe grubu Sarı Saltuk öncülüğünde 30-40 oba ile 2-3 kasaba teşkil ederek Dobruca'ya yerleşmişlerdir.¹⁶ Türkmenler burada Sarı Saltuk'un ölümüne kadar (1293) kalmışlardır. Daha sonra Ece Halil komutasındaki bir kısım Türkmenler Karesi'ye, bir kısmı güneye inerek Meriç Havzası'nın yer aldığı Doğu Balkanlar'a, bir kısmı ise Hıristiyanlaşarak Dobruca'yı yurt edinmişlerdir.¹⁷

XII. yüzyılın ikinci yarısında Altın-Ordu Hanı Berke ve ondan sonra emir Nogay Dobruca'daki Müslüman Türkleri himaye ettiler. Hatta Nogay Aşağı Tuna üzerinde Müslüman bir şehir olarak tasvir edilen Sakçı (İsakçı)'da bir karargâh dahi kurmuştur.¹⁸

Osmanlı öncesi, Balkanlar'a en önemli akınlar Anadolu Beylikleri döneminde gerçekleştirilmiştir. Bu akınlar ile Osmanlı'nın Balkanlar'daki fetih faaliyetlerinin yolu açılmış oluyordu. Anadolu Beyliklerinden Aydınoğlu, Saruhanoğulları ve Karesioğulları Balkanlar'a akınlar düzenlemişlerdir. Bu akınlar içerisinde en önemli olanı da Aydınoğullarından Gazi Umur Bey'in düzenlediği akınlardır. Gazi Umur Bey'in Bizans ile ittifak ederek Balkanlar'a yaptığı akınlarda özellikle Batı Trakya ve Rodoplar'da Türk hâkimiyeti kurulmaya çalışılmıştır.¹⁹

2. Osmanlı Dönemi Çirmen Tarihi

Osmanlılar 1261'de Mudanya'yı aldıktan sonra ilk defa Marmara Denizi'ne ulaşarak Rumeli ile karşı karşıya gelmişlerdir. Küçük guruplar

¹⁵ İnalçık, "Balkan", s. 9.

¹⁶ Halil İnalçık, "Rumeli", *İslam Ansiklopedisi (MEB)*, c. IX, s. 767.

¹⁷ Çalık, *a.g.e.*, s. 18.

¹⁸ İnalçık, *a.g.m.*, s. 767.

¹⁹ Çalık, *a.g.e.*, s. 19 ; İnalçık, *a.g.m.*, s. 767.

halinde Bizans'ı püskürtmek maksadıyla Rumeli'ye geçişler yaparak bölgeyi tanımaya çalışmışlardır.²⁰

Osmanlılar, Orhan Bey zamanında 1329'da Bizans ile ittifak kurarak Tekirdağ bölgesine yaptığı sefer ilk askeri harekât niteliğindedir. Osmanlılar Gelibolu Kalesi'nin 1354'de fethedilmesine kadar Rumeli'de kimi zaman bağımsız olarak kimi zaman da Bizans ile ittifak halinde akınlar düzenlemişlerdir.²¹ 1345-46 yılında Osmanlı Karesi Beyliği'ni topraklarına katarak küçük bir deniz kuvvetine sahip oldular. 1352'de Çimpi ve 1354'de Gelibolu'yu fethederek Balkanlara yerleşmiş oldular.²² Süleyman Paşa, Anadolu'dan getirttiği kuvvetleri boşalan yerlere iskân ederek Gelibolu'da askeri bir üs kurmuştur.²³ Süleyman Paşa, ölümüne²⁴ kadar fetih hareketlerini organize ederek Doğu Trakya'yı fethetmiştir.²⁵

Osmanlı'nın hızla bölgede ilerlemesi üzerine Bizans imparatoru Kantakuzenos, Orhan Bey'e haber göndererek para karşılığında alınan yerlerin iade edilmesini teklif etmiştir. Orhan Bey ise ittifak karşılığı verilmiş olan Çimpi kalesini 10 bin altın karşılığında iade edebileceğini ancak Gelibolu ile diğer fethedilen yerlerin iadesinin mümkün olmadığını bildirmiştir.²⁶ Osmanlı Gelibolu'nun fethinden sonra üç koldan uç teşkil edilmek suretiyle fetihlere devam ettiler. Birinci uç, sahilden Tekfurdağı (Tekirdağ), Çorlu, İstanbul yönünde; ikinci uç, ortadan Konrudağ (Kurudağ) üzerinden, Malkara, Hayrabolu ve Vize yönünde; üçüncü uç ise İpsala, Dimetoka ve Edirne yönünde yapılan fetihlere üs olmuştur. Orhan Bey zamanında Gelibolu merkez olarak bütün Balkanlar'daki fetihler için adeta bir uç bölgesi haline gelmiştir.²⁷

²⁰ Mehmet İnbaşı, "Balkanlar'da Osmanlı Hâkimiyeti ve İskân Siyaseti", *Türkler*, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul, 2001, s. 155.

²¹ Çalık, *a.g.e.*, s. 19.

²² Levent Kayapınar, "Yunanistan'da Osmanlı Hâkimiyetinin Kurulması", s. 187.

²³ İnbaşı, *a.g.m.* s.155.

²⁴ Süleyman Paşa'nın ölüm tarihi 1358 veya 1359 dur.

²⁵ Çalık, *a.g.e.*, s. 20.

²⁶ İnbaşı, *a.g.m.* s.156.

²⁷ İnalçık, "Rumeli", s. 768-769.

Osmanlıların, Çirmen ve çevresini fethettikten sonra 1361'de Edirne'yi fethetmeleri²⁸ bir dönüm noktası olmuştur.²⁹ Nitekim Edirne'nin fethinden dört yıl sonra devletin merkezi buraya nakledilmiştir.³⁰ Filibe ve Eski Zağra'nın da Edirne'nin fethinden sonra Osmanlı topraklarına katılması ile Osmanlı'nın Balkanlardaki konumunu daha da sağlamlaştırmıştır.³¹

Osmanlı kuvvetleri 1371'de Çirmen Savaşı'nda³² Bizans-Sırp ittifakını mağlup ederek, Sırp kralı Ugleša ve Vulkasin'de öldürülmüşlerdir. Çirmen Savaşı'ndan sonra Osmanlı'nın Balkanlar'daki ilerleyişi önünde bir engel kalmamıştı. Osmanlılar 1372'de Köstendil, 1380'de Vardar'ın sol sahilindeki İştıp, 1382'de Manastır ve Pirlepe ve 1385'de Ohri'yi hâkimiyetleri altına almışlardı.³³

Osmanlılar, 1389'da Kosova Savaşı'nda Sırp'lar ve müttefiklerini ağır bir yenilgiye uğratarak Rumeli'deki ilerleyişlerine hızla devam etmişlerdir. Osmanlılar, 1396'da Niğbolu Savaşı'nda Haçlı ordusunu mağlup ederek, Balkanlar'da güçlü bir devlet olarak yerini almıştır.³⁴ 1444'de Varna ve 1448'de II. Kosova savaşlarından da galip ayrılan Osmanlılar, Balkanlar'daki hâkimiyetlerini iyice sağlamlaştırdı.³⁵ Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethederek Bizans İmparatorluğu'na son vermiştir. Yine bu dönemde Mora, Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek ve Arnavutluk'u fethederek sadece Balkanlar'da değil, Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde yer alan tüm bölgede güçlü bir merkezi sistem kurulmuştur.³⁶ Kanuni Sulatan Süleyman döneminde Rodos, Belgrat ve Macaristan hâkimiyet altına alınmış, Viyana ve Malta ise kuşatılmıştır.

²⁸ Edirne'nin fethi tarihinde çeşitli görüşler olmakla beraber biz Halil İnalçık'ın verdiği tarihi esas aldık. Edirne'nin fethi tarihi ile ilgili diğer görüşler için bkz. Çalık, *a.g.e.*, s. 20.

²⁹ İnalçık, "Balkanlar", s. 14.

³⁰ İnbaşı, *a.g.m.*, s. 156.

³¹ Çalık, *a.g.e.*, s. 21.

³² Çirmen Savaşı, Osmanlı kaynaklarında 1363'deki Sırp Sındığı Savaşı ile karıştırılmıştır. Bu yüzden 1371'deki Çirmen savaşı, ikinci Çirmen Savaşı olarak da adlandırılmıştır. Bu iki savaşın aynı yerlerde, aynı kuvvetler ile yapılması karışıklığa neden olduğu söylenebilir. Daha geniş bilgi için bkz. Çalık, *a.g.e.*, s. 22.

³³ İnbaşı, *a.g.m.* s. 156.

³⁴ Çalık, *a.g.e.*, s. 23.

³⁵ İnbaşı, *a.g.m.* s. 157.

³⁶ Çalık, *a.g.e.*, s. 23.

16. yüzyıl sonlarına kadar bölgede bazı küçük çaplı başarılar devam etmiştir.³⁷

Çirmen'in Meriç Vadisi'ne hâkim ve Edirne'yi koruyacak stratejik bir konumda olmasının etkisiyle Gelibolu ve Vize'den sonra, ilk teşkil edilen sancaklardan biri olarak Osmanlı idari yapılanmasında yer almıştır. Çirmen Paşa Livası olarak da anılmaktaydı.³⁸ Çirmen coğrafi konumu ve kuruluşundaki şartlar gereği bir uç sancağı olarak gelişmiştir. Çirmen bu stratejik konumuyla Rumeli'deki fetihler için önemli bir hareket merkezi olmuştur. Çirmen Sancağının oluşum sürecinde en önemli unsur, Osmanlı'nın ilk askeri zümresini oluşturan yaya ve müsellemlerdi. Ancak fetihlerin genişlemesiyle Kanuni Sulatan Süleyman döneminden itibaren Çirmen bu konumunu yitirmiş ve askeri teşkilatlanma yeni feth edilen uç bölgelere kaymıştır.³⁹

Çirmen Sancağı 16. yüzyıl sonlarında Tekirdağ, Akçakızanlık, Hasköy, Yenice-i Zağra, Cısır-i Mustafapaşa, Yenice-i Çırpan, İnepaşarı ve Çirmen vilayetlerinden oluşmaktaydı.⁴⁰ Çirmen 1632'den sonra Özi Eyaleti'nin bir sancağı olarak Osmanlı idari teşkilatlanmasında yer almıştır.⁴¹ 1830 yılında yapılan genel nüfus sayımı ile oluşturulan yeni eyalet merkezleri çerçevesinde Çirmen Sancağı da Silistre Eyaleti'ne bağlı bir sancak merkezi olarak yer almıştır.⁴²

Çirmen Fatih Sultan Mehmet zamanında mir-i âlem hassı, II. Bayezit devrinde sancakbeyi hassı olarak yer almıştır. 16. yüzyıldan itibaren bazı köyler Bayezit Külliyesi Vakıflarına dâhil edilmiştir. 17. yüzyıldan itibaren ise mazul Kırım Hanlarına arpalık olarak verilmiştir.⁴³

³⁷ İnbaşı, a.g.m. s. 157.

³⁸ Yusuf Halaçoğlu, "Çirmen", *DİA*, s.341 ve Yusuf Halaçoğlu, "XVI. Yüzyılda Sosyal ve Ekonomik ve Demografik Bakımdan Balkanlar'da Osmanlı Şehirleri", *Belleten*, c. LIII, sy. 206-208, s. 637-679.

³⁹ Çalık, a.g.e., s. 29.

⁴⁰ Çalık, a.g.e., s.74-98

⁴¹ Halaçoğlu, "Çirmen", s. 541.

⁴² Mehmet Esat Sarıcaoğlu, *Mali Tarih Açısından Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri (II. Mahmut Döneminde Edirne Örneği)*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 11-12.

⁴³ Halaçoğlu, "Çirmen", s. 541.

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Çirmen mutasarrıfları Edirne'yi korumak vazifesi ile görevlendirilerek Çirmen, idari bakımdan Edirne'ye hâkim olmuştur. Ancak 1829'dan itibaren görevlendirilen memurlar Edirne mutasarrıfı unvanıyla Edirne'de ikamete memur edilmeleriyle Çirmen, Edirne Vilayeti'ne bağlı bir kaza haline gelmiştir.⁴⁴ Çirmen'de 1890'da nahiye olarak yer alırken, günümüzde ise Çirmen küçük bir köy olarak Bulgaristan-Yunanistan sınırı üzerinde yer almaktadır.⁴⁵

3. Merkez İle Çirmen Arasındaki Diplomatik İlişki Biçimleri ve Konuları

Osmanlı Diplomatası, yüzyılların getirdiği bürokratik tecrübeden kaynaklanan zengin içeriği ile merkezden çıkan yazılar, devrine ışık tutması bakımından önemli kaynaklardır.⁴⁶ Özellikle merkez ile taşra arasındaki bürokratik işleyişi anlayabilmek için bu tür belgelerin iyi incelenmesi gerekmektedir. Biz de bu çalışmamızda Edirne Şerhiye Sicil Defterleri içerisinde yer alan Çirmen'e ait şuna kadar tespit edilebilmiş tek şerhiye sicili olan 15. Numaralı Çirmen Şerhiye Sicilinde yer alan merkezden gönderilen belgeleri esas alarak Osmanlı Devleti'nin merkezi ile Çirmen arasındaki bu bürokratik ilişkiye konu olan meseleler incelenmek istenmiştir. Yani taşra ile merkez arasındaki bürokratik ilişkinin hangi yollarla sağlandığı, hangi konularda “arz” sunulduğu, merkezden bunlara ne şekilde karşılık verildiği, merkezin taşradan ne gibi beklentilerinin olduğu daha doğrusu merkez-taşra arasındaki karşılıklı beklentilerin ne olduğu gibi sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak taşradan merkeze resmî müracaat kimler tarafından yapıldığı sonrasında bu resmî yazışmalara sebep olan meselelerin neler olduğu açıklanarak, merkez ile taşra arasındaki ilişkiler ağı ortaya konmaya çalışılacaktır.

3.1. Merkez İle İletişime Geçme Biçimleri

⁴⁴ Sarıcaoğlu, *a.g.e.*, s. 14.

⁴⁵ Halaçoğlu, “Çirmen”, s. 542.

⁴⁶ Yusuf Oğuzoğlu, “Osmanlı Devletinde Taşra İle Merkez Arasındaki Bürokratik İşleyiş Hakkında Bazı Bilgiler (XVII. ve XVIII. Yüzyıllar)”, *Osmanlı-Türk Diplomatığı Semineri (30-31 Mayıs 1994)*, İ.Ü.E. Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul, 1995, s.31.

Osmanlı devleti, klasik İslam düşüncesi temeli ekseninde şekillenen adalet anlayışı⁴⁷ çerçevesinde, adalet düzenini sağlayabilmek için taşrada herhangi bir problem ortaya çıktığı zaman, çeşitli yollarla devlet görevlilerine ve oradan da merkeze bildirebilecekleri iletişim kanallarını her zaman açık tutmaya büyük önem vermiştir.

Taşrada herhangi bir zarar veya zulme uğrayan kişi veya kişiler, ilk önce yerel mahkemelere müracaat ederlerdi. Bu müracaatları dinleyen ehl-i şer bazen ehl-i örf, bu müracaatları arz, mahzar, mektup ve adam göndermek suretiyle ya da zulme maruz kalan kişi veya kişiler merkeze giderek bizzat Divân'a durumu arz ederlerdi. Divân'a yapılan müracaat veya dava hakkında bir karar verildiği zaman bu karar ilgili mahkeme kadısına bildirilir ve defterlere kaydedilirdi.

İncelediğimiz belgelerde, Divân'a yapılan bu müracaatların kimler tarafından ve hangi yollarla yapıldığı görülebilmektedir. Örneğin: "... Edirne'de vâki' olan Sultan Murad Hantâb-sarâh İmâret Evkâfi mütevellî-i sâbika dergâh-ı mu'allama arz gönderip ..."⁴⁸, "... Sultân dâmet ismetuhânın evkâfi mütevellîsi südde-isa'âdetime mektûb gönderüb ..."⁴⁹, "... Livâ-yı Tırhala ve Eynence Sancağı beyi Osman Bey bundan akdem dergâh-ı mu'allama adam gönderip ..."⁵⁰, "... Hacı Gül Ahmer nâm hatun dergâh-ı mu'allama gelip..."⁵¹, "... kîdvetü'l-emâcidü'l-ekârim Aşçıbaşı olân Davud Zide Mecidihu tarafından şöyle i'lâm olundu ki ..."⁵², "... Şehzâde Sultan Muhammed tâb-sarâhın mahrûse-i İstanbul'da olan İmâretEvkâfi mütevellîsi dergâh-ı mu'allama gelüb..."⁵³, "... erbâb-ı tımardan Muhammed nâm sipâhi dergâh-ı mu'allama gelib..."⁵⁴, "... Ruscuk ve İncekkâdîliklerinde vâki' olan beytü'l-mâl-ı hâssa ve mevkûfat mukâbelerine ber-vech-iiltizâm emîn olan Hatib nâm

⁴⁷ Halil İnalçık, "Adâletnameler", T.T.K, Belgeler Dergisi, c.II, sy.3-4, Yıl, 1965), 49-145

⁴⁸ ÇŞS, s.38-39

⁴⁹ ÇŞS, s. 16

⁵⁰ ÇŞS, s.4

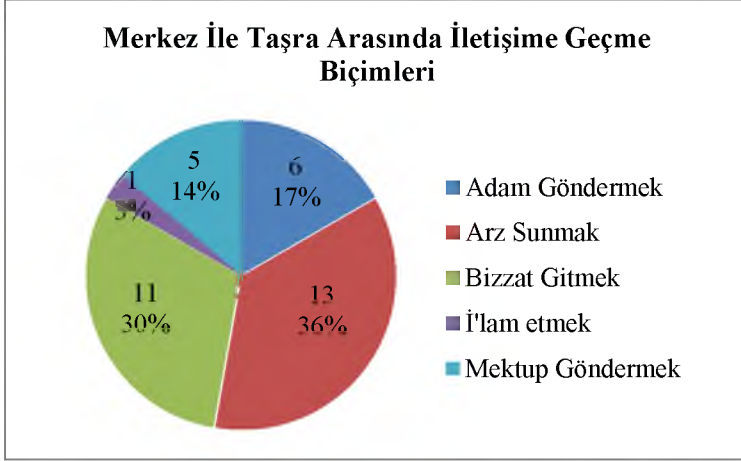
⁵¹ ÇŞS, s.8

⁵² ÇŞS, s.113a

⁵³ ÇŞS, s.42-43

⁵⁴ ÇŞS, s. 136-137

*kimesne kapuma adam gönderüb ...*⁵⁵ gibi kayıtlar bize müracaatı yapanlar ve müracaatın yapılış biçimi hakkında bilgi vermektedir. Aşağıdaki Şekil 1 ve Şekil 2'de yer alan bilgiler incelendiğinde, müracaatı yapanların kimliği ve müracaatın yapılma biçimi açık bir şekilde görülebilmektedir.

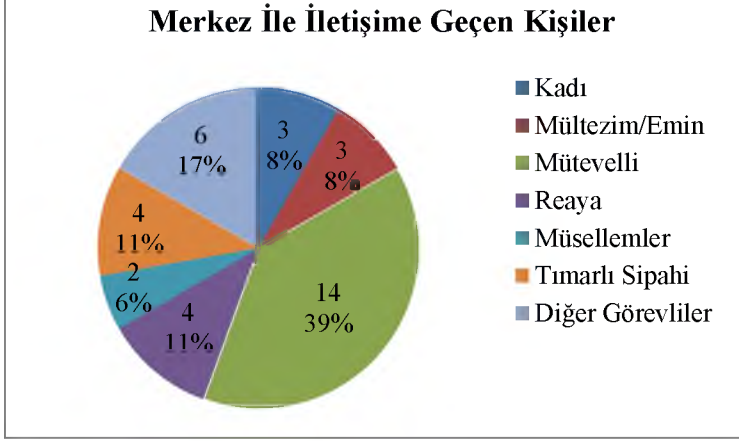
Şekil 1:Merkez İle Taşra Arasında İletişime Geçme Biçimleri

Şekil 1'de görüldüğü üzere⁵⁶ merkeze müracaat etme biçimlerine baktığımızda %36'nın arz sunularak, %30'nun bizzat Divân'a gidilerek, %17'sinin adam gönderilerek, %15'inin mektup gönderilerek ve son olarak da %3'ünün i'lâm edilmek suretiyle yapıldığı görülmektedir.

Şekil 2'de yer alan veriler incelendiğinde merkeze müracaat edenlerin kimlikleri açıkça görülmektedir. Nitekim bu verilere göre, müracaatı yapanların %39'unu mütevellî, %11'ini reâyâ, %11'ini tımarlı sipahi, %8'ini kadı, %8'ini mültezim/emin, %6'sını müsellemler ve son olarak da %17'sini diğer görevliler oluşturmaktadır.

⁵⁵ ÇŞS, s.180

⁵⁶ İncelediğimiz defterde, merkezden çıkan 56 belge vardır. Bunlardan 36'sı taşradan merkeze yapılan müracaatlara karşı verilen, bir nevi cevap niteliğindeki, emir ve fermanlardır. Diğer 20 belge ise doğrudan merkezden gönderilen çeşitli emir veya görev tevcihlerine ait berat kayıtlardır.

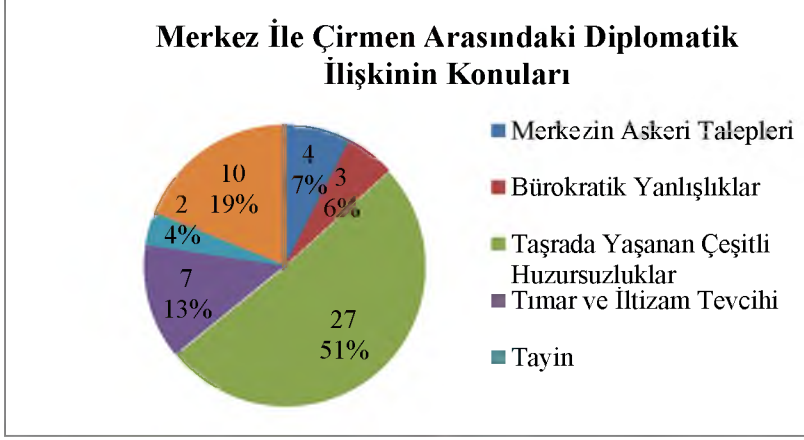
Şekil 2: Merkez İle İletişime Geçen Kişiler

Yukarıdaki verilerde de görüldüğü üzere taşradan merkeze (divân-ı hümayûna) müracaat, gerek reâyâ tarafından gerekse askeri, idari ve adli organizasyonda yer alan yetkililer tarafından arz, mektup ve adam göndererek ya da bizzat giderek yapılmaktaydı.

3.2. Merkez İle Çirmen Arasındaki Diplomatik İlişkinin Konuları

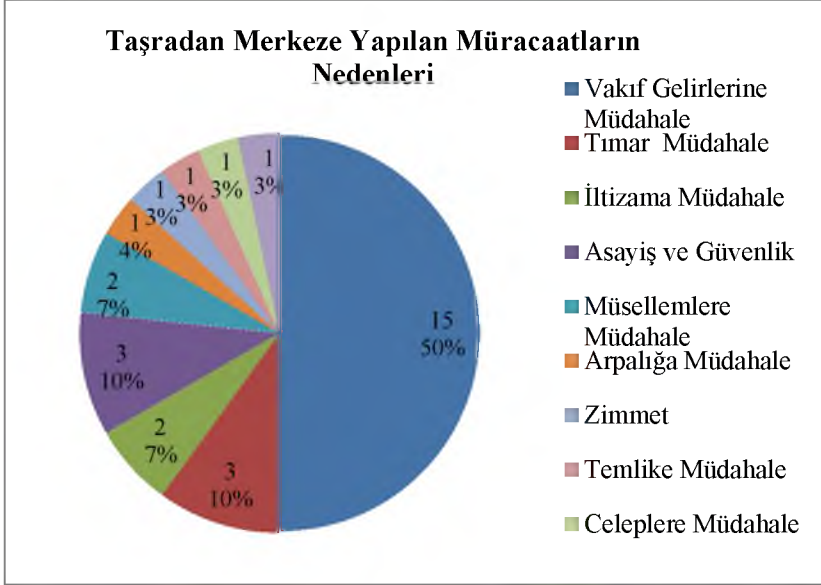
Osmanlı Devletinde merkez ile taşra arasında bürokratik ilişkinin çok çeşitli konuları vardı. Bu bürokratik ilişkinin kaynağını kimi zaman merkezin taşradan talepleri kimi zamanda taşrada yaşanan bir huzursuzluğun giderilmesine yönelik taşranın talepleri oluştururdu. Bu başlık altında merkez ile taşra arasındaki bürokratik ilişkinin konuları ele alınacaktır.

Aşağıdaki şekil 3'de verilen bilgiler incelendiğinde, %54 ile taşrada yaşanan huzursuzluklar, merkez ile taşra arasındaki bürokratik ilişkinin en önemli nedenlerinden birini oluşturduğu görülmektedir. Taşra ile merkez arasındaki bürokratik ilişkilerin diğer konularına bakıldığında %18 ile merkezin vergi talebi, %12 ile tımar ve iltizam tevcihi, %7 ile merkezin askeri talepleri, %5 ile bürokratik yanlışlıklar, %4 ile diğer görevlere tayinler oluşturduğu görülmektedir.

Şekil 3: Merkez İle Çirmen Arasındaki Diplomatik İlişkinin Konuları

Aşağıdaki Şekil 4 incelendiğinde, taşrada yaşanan huzursuzlukların ve yapılan şikâyetlerin neler olduğu açıkça görülmektedir. Buna göre: %50 ile vakıf arazilerine haksız müdahale taşrada yaşanan en önemli sorun olarak görülmektedir. Yine, %10 tımar gelirlerine müdahale, %10 ile asayiş ve güvenlik sorunu, %7 ile müsellemlere ve diğer görevlilere haksız yere müdahale edilmesi, merkeze yapılan şikâyetlerin konularını oluşturmaktadır.

Şekil 4: Taşradan Merkeze Yapılan Müracaatların Nedenleri

3.2.1 Güvenlik ve Asayiş İle İlgili Meseleler

Taşrada yaşanan yol kesme, adam öldürme veya başka türlü saldırı olayından sonra mağdur olan taraf merkeze “arz” da bulunarak durumu bildirir ve yardım talebinde bulunurdu. Merkezden, olayın meydana geldiği mahallin kadısına, sancakbeyine veya beylerbeyine hitaben bir ferman gönderilir, bazen de kapıkulu askerleri arasından seçilmiş bir mübaşir tayin edilerek, olayın teftişi ve tahkikatı yapılırdı⁵⁷. Örneğin: Hacı Gül Ahmer Hatun, bizzat divâna gelip arzda bulunması üzerine 30 Ağustos 1576’da bir ferman yayınlanmıştır. Buna göre, Hacı Gül Ahmer Hatun’un eşi Hacı Nasuh nam kimse Dimetoka’da ticaret yaparken, Manastır Deresi demekle ma’rûf mahalde, Çirmen Kazasından karye-yi Devedüzden İskender oğlu Murad ve Dimitoka Kazasında Karye-i Tepe’den Süleyman oğlu Nuri nâm ve on nefer yoldaşlar tarafından katledilmiştir. Yanlarında bulunan çerçilik malzemelerini yağmalamışlardır. Daha sonra katlettikleri Hacı Nasuh’a ait eşyaları mezkûrların elinde bulunmuştur. Meselenin soruşturulması için Mustafa Çavuş mübaşir tayin olunmuştur. Mübaşir marifetiyle yapılan teftiş ve

⁵⁷ Oğuzoğlu, a.g.m.,s. 32.

tahkikatta, 15 yıl mürur etmemişse, zikredilen malların kendilerinden tahsil edilerek gerekenin yapılması için dair hüküm verilmiştir.⁵⁸

Tarihi belli olmayan bir başka belgede ise, Çirmen kazalarında bazı eşkıya ve ehl-i fesadın cemiyet içinde tüfek ve yaralayıcı aletler ile gezip evler basıp yollar keserek halkın can ve mal güvenliğini tehdit ettikleri duyulmuştur. Bunun üzerine dergâh-ı mualla kapıcılarından Ahmet ve Yahya yanlarında sipahi ve hisar erleri ile gidip iyi bir kimsenin de yiğit başı tayin edilmesi, yiğit başı ve il-erleri birlikte eşkıyaların üzerlerine gidilmesi ve eşkıyanın def edilmesi emredilmiştir. Aksi halde bir yerde eşkıya toplanacak olursa kusuru olanlar azille değil, bedel-i siyasetle cezalandırılacakları bildirilmiştir.⁵⁹

Bir diğer bir belge de Osman Zade Validesi Hanım Sultan Vakfı'na bağlı vakıf karyelerden Körüklü nam karye sabıkan mamur ve şenlikli olup şimdiki zamanda ise تنها olması ve de ekser zamanlarda gelip gidenlerin öldürülmesi olaylarının yaşanması üzerine, bey ve kadılar buralara köy kondurularak derbend olunması ricasında bulunmuşlardır. Bunun üzerine Darüssade Ağası Muhammed, mezkûr durumu bildirir bir mektubu dergâh-ı muallaya göndermiştir. Bunun üzerine zikredilen mahalde köy kurulup ve isteyenlerin gelip yerleşmeleri ve temlik etmeleri ve kaç nefer oldukları kaydedilerek derbend olmalarına dair hüküm verilmiştir.⁶⁰

3.2.2 Askerî Meseleler

Sefer-i hümâyun veya donanma-yı hümâyun zamanında gerekli olan yardımcı kuvvetler ve parasal kaynak için taşraya fermanlar gönderilmekteydi. Bu dönemde özellikle donanma için kürekçi ihtiyacının ön planda olduğunu görülmektedir. Bu bağlamda, Çirmen'de yaya ve müsellemlerin donanma-yı hümâyuna katılmaları, kürekçi ihracı ve kürekçi karşılığı bedel akçesinin talebine dair fermanların yayınlandığı

⁵⁸ ÇŞS, s. 8a2

⁵⁹ ÇŞS, s. 107b

⁶⁰ ÇŞS, s. 36b. Tarih 20-29 Şaban 987/21-30 Ekim 1579. Yine, 24 Temmuz 1579 tarihli diğer bir kayıta ise, Hanım Sultan Evkafı'ndan Gürlengid nam karye önceleri mamur ve şenlikli olup şimdiki zamanda ise تنها ve ekser zamanda katl olayları önceden arz olunup gedüklü fermân ile derbend olup, defter mucebince derbendçilik hizmeti için tayin olunup mezkûr yerin imarı için gereken gayretin gösterilmesi ve bu hizmetlerin karşılığı olarak da tekâlif-i örfiyeden muaf olunmalarına dair bir fermân yayımlanmıştır. ÇŞS, s. 120b

görüldür. Örneğin: Bahar ayında yapılacak donanma-yı hümâyun için kürekçi ve avarız teklifi ve eğer kürekçi sağlanmasında sıkıntı çekilirse 1000 akçe kürekçi başına bedel akçesi acilen Nevruz'dan evvel alınması ve bedel akçesi diye ziyade akçe alınmaması için bir ferman yayınlanmıştır.⁶¹ 31 Ağustos 1580 tarihli donanma-yı hümâyun için yayınlanan diğer bir fermanda, kürekçi yerine 50 akçe bedel akçesi istenmesine karşılık acilen kürekçiye ihtiyaç olması üzerine donanma-yı hümâyuna kürekçi temini için Mehmet Çavuş tayin olunmuştur. Vardığında da bir an önce 900 akçe hesabı üzere akçe toplanmasının yeterli olacağı eğer toplanmamış ise 20 haneden bir kürekçi ihraç edip 900 akçe verip geri kalan 100 akçe ile de kürekçi tutup tersâne-i âmireye gönderilmesi kürekçi bulunmadı diye akçe vermekten sakınılmasına dair ferman yayınlanmıştır.⁶²

24 Mart 1579 tarihli Çirmen Sancakbeyi Mustafa Bey'e gönderilen fermanda, Karadeniz'e yapılacak donanma-yı hümâyun için Çirmen Sancağındaki sipahi ve zematlerin tam teçhizatla hazır olmaları, 3705 Çirmen müselleminin de yaya ve çeribaşları ile birlikte İstanbul'a gelerek, Nevruz'dan evvel donanmaya dâhil olmaları istenmiştir.⁶³

3.2.3. Tayin

Genellikle sicillerde vakıf görevlileri veya esnaf temsilcilerinin berat talepleri kadı tarafından yapılırdı. Bu talepler de merkezde değerlendirildikten sonrada ilgili kimseye berat gönderilirdi. Beratın bir örneği ise sicile kaydedilirdi. 2 Ağustos 1575 tarihli beratta Saruca Paşa Evkâfı'nın senelik 5000 kuruş mahsul ile mütevellisi olan Ahmet'in vefatı üzerine Mustafa bin Ali'nin yevmi öşr mahsule mutasarrıf olup avâriz vergisinden ise muaf olmamak üzere mütevellî olarak tayin olunmuştur.⁶⁴ Bir başka kayıta ise, vilâyet-i Silivri yağcılar ve kürekçilerinin 2 Ağustos 1577 senesinden 2 Ağustos 1578 senesine kadarki bir yıllık vacip olan rüsumları toplanmak için silahtar cemaatinden 182. bölükten yevmî 20 akçeye mutasarrıf Bekir bin İdris

⁶¹ ÇŞS, s. 66b

⁶² ÇŞS, s. 163a. Mehmet Çavuş'un kürekçi ihtiyacını karşılayamaması üzerine 19 Nisan 1580 gönderilen başka bir fermânda donanma-yı hümâyun için acil olan kürekçi ihracı için Seca Çavuş'un tayin edildiği bildirilmiştir. ÇŞS, s.165b

⁶³ ÇŞS, s. 75b

⁶⁴ ÇŞS, s. 8a1

emin ve kâtip olarak tayin olunmuştur.⁶⁵ Son olarak da, 1 Kasım 1579'da yayınlanan belgede ise, 4 Eylül 1575 ile 3 Ağustos 1579 yılları arası vacip olan cizye vergisinin toplanması için silahtar cemaatinden 176. Bölükten Recep yevmi 24 akçe ile emin ve yine aynı bölükten yevmi 13 akçe ile Kadri kâtip olarak tayin olunmuştur.⁶⁶

3.2.4. Tımar Tevcihi

Osmanlı Devleti'nde bir kısım asker ve memurlara geçimlerini veya hizmetlerine ait masrafları karşılamak üzere belirli bölgelerden kendi nam ve hesaplarına tahsili yetkisiyle birlikte vergi kaynaklarının (dirlik) tahsis edilmesine tımar ismi verilmektedir.⁶⁷ Osmanlı tımar sistemini, ulaşım imkânlarının sınırlı, malî ve bürokratik organizasyon vasıtalarının yetersiz olduğu ve gelirlerin küçük bir bölümünün nakde dönüştüğü bir zamanda, geniş bir alana yayılmış bir devletin⁶⁸ ziraî, malî, idarî, askerî ve ictimâî teşkilatı ve vergi düzenini de içerisine alacak şekilde kullanmıştır.⁶⁹

Tımar sistemi Osmanlılardan öncede değişik ad ve şekillerde mevcut idi. Çünkü Ortaçağda para darlığı genel bir durumdu ve devletler nakdi olarak ödeyemedikleri hizmetlerin karşılığını aynî olarak bir bölgenin gelirlerini görevlilere tahsis etmek suretiyle bu durumun üstesinden gelmekteydiler. Bu sistem İslam ülkelerinde *ikta* Bizans'ta ise *pronoia* Osmanlılarda da *tımar* olarak kullanılmıştır. Osmanlı, bu sistemi kendi devlet geleneği ile birleştirerek devrinin en önemli kurumu olarak kullanmayı başarmıştır.⁷⁰

İnceldiğimiz defterde tımar tevcihi ile alakalı 6 belge tespit edilmiştir. Örneğin, 14 Mart 1576 tarihli bir kayıta⁷¹, mahlûl olan bin akçelik *çakır*

⁶⁵ ÇŞS, s. 135ab

⁶⁶ ÇŞS. S.155b-156a

⁶⁷ Ömer Lütfü Barkan, "Tımar", *İslam Ansiklopedisi*, c. X, MEB Yayınları, Ankara,1945 s. 286-287.

⁶⁸ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken, İstanbul, 2002, s. 99.

⁶⁹ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2007, s. 173.

⁷⁰ İnalçık, *Klasik Çağ*, s. 111-112.

⁷¹ ÇŞS, s.23b

*götürücülüğü tımarı*⁷² için İsaoglu, 19 Mayıs⁷³ tarihli diğer bir kayıttta ise mahlûl olan bin akçelik *çakır götürücülüğü tımarı* için Abdi oğlu çakırcıbaşı Hasan'ın tezkiresi mucibince *çakır götürücülüğü tımarına* tevcih olunmuşlardır.⁷⁴

5 Temmuz 1579 tarihli diğer bir kayıttta ise Çirmen Sancağı ve nahiyesinde Salih mutasarrıf olduğu tımandan feragat etmesi üzerine Köstendil Sancağı'ndan 5999 akçelik ma'zûl tımar, Memi'ye tevcih olunmuştur.⁷⁵ 1579 Haziran ayı başlarında gönderilen diğer bir fermanda ise bu defa Hüseyin Oğlu Memi'den boşalan 3000 akçelik tımara için Bastuyon Muharebesi'nde⁷⁶ yararlılık gösteren Abdullah oğlu (...),

⁷²*Çakar*: Doğan cinsinden pençesi iri ve keskin bir kuştur. *Çakarcı* da avda doğanı elinde götürün kimseler için kullanılan bir tabirdir. Ayrıca Çakırcı yeniçeri teşkilâtından bir sınıfın adıdır. *Çakırcıbaşı* Osmanlı sarayında av işleriyle uğraşan yüksek rütbeli çakırcılar ve şikâr ağalarının âmirine verilen addır. Çakırcılar sarayda hizmetli bir sınıfı olmakla beraber diğer avcı teşekkülleri gibi, taşrada hizmet eden tımarlı, zemetli, vergi ve tekâliften muaf olanları da vardı. *Çakır götürücülüğü tımarı*; Padişahların avlanmaları için saraya çakır getirenlere bu hizmetlerinden dolayı verilen tımarlar hakkında kullanılır bir tâbirdir. Mehmet Zeki, PAKALIN, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB, 2004, c. I, s. 322.

⁷³ ÇŞS, s.17b. çakır götürücülüğü tımarına tevcih olunanlar varız vergisinden muaf değillerdi. "...vezâif-i hudemât çakır götürücülüğü müeddi kula hâne-i avârzadan ise avârzam vireler ..."

⁷⁴ Bu tımar tevcihi ile ilgili kayıtlar, Nicoara Beldiceanu'nun tespitlerini desteklemesi bakımından önemlidir. Nitekim, Nicoara Beldiceanu, *Osmanlı Devletinde Tımar* adlı çalışmasında tımarların sadece askerî hizmetlerde bulunan kimselere verildiğini iddia etmenin yanıltıcı olduğunu askeri hizmette olmayan kimselerinde tımarlar aldığını ifade etmektedir. Bunların; şehrin iktisadî hayatını düzenleyen muhtesip, yine şehrin ya da kazanın adli ve idari düzeninden sorumlu kadı, askeriyükümlülüğü olmasa da tımara sahip olabilmekte ancak muafiyetine karşılık yerine adam göndermekteydi. Yine orman muhafızı gibi ve *sayyadlık* hizmetini yerine getiren balıkçı ve avcılar gibi kimselere de tımar almaktaydılar. Yine dini bir takım hizmet gören imam, müezzin padişaha yurtcu kuş yetiştirmekle görevli *doğancı*, defterdarlar, hatta kadın da nadir olsa tımar aldığını söyleyerek tımarın sadece askerî gayelere münhasır bir sistem olarak düşünülmemesi gerektiğini belirtmektedir. Nicoara Beldiceanu, *14 Yüzyıldan 16 Yüzyıla Osmanlı Devletinde Tımar*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Teori Yayınları, Ankara, 1985, s. 34-43.

⁷⁵ ÇŞS, s. 100b

⁷⁶ Muhtemelen bu muharebe, Osmanlıların 1574 yılında yaptığı Tunus seferi esnasında Tunus'a yakın Basduyan/Bastiyon/Bastion Kalesi'nin alınmasıdır. Tunus seferi ve Halkulvad Kalesi ve Büyük, Küçük Bastiyon Kalelerinin fethedilmesi hakkında bizzat sefere iştirak etmiş bir müşahidin anlatımları için bknz; Veysel Göger, Hüseyin Sarıkaya, *Fethiname-i Akl-i Vadi-i Serhengi*, Bir Müşahidin Dilinden Osmanlıların 1574 Tunus Seferi, Nizamiye Akademi, 2015,

Rumeli beylerbeyi Siyavuş Paşa tezkeresi⁷⁷ mucibince tevcih edilmiştir.⁷⁸ Yine Çirmen’de Akpınar ve sair yerlerde 10000 akçe tımara sahip olan Memi bin Hüseyin hakkından feragat edip beratını vermesi üzerine tımar Divane Hüseyin nam kimseye tevcih olunmuştur.⁷⁹

Osmanlı, devrin imkânları nispetinde tımar sistemini en iyi şekilde uygulamış ve tımar sistemi devletin en önemli kurumlarından biri olmuştur. Ancak, 16. Yüzyılın sonlarında itibaren tımar sistemi Osmanlı Devleti’nin ihtiyacını giderecek bir yapıdan giderek uzaklaşmaya başlamıştı. Tımarlı sipahiler birbirlerinin arazilerine ve gelirlerine müdahale etmeye başlamışlardı. Bir köy veya bölge bir tımarlıya bütünüyle bırakılmayıp farklı yerlerden gelirler sağlanmasına karşın şimdilerde bu gelir kaynakları tek elde toplanmaya başlıyordu. Hatta savaşlara gitmedikleri halde dirlikleri ellerinden alınmıyordu.⁸⁰ Beyler görevlerini kötüye kullanarak ehil olmayan kimselere tımar tevcih etmeye başlamışlardı.⁸¹ Yine bu dönemde tımar işleriyle meşgul memurlar, görevlerini layıkıyla yapmadıkları için tımar yoklama ve ruznamçe defterlerinde türlü karışıklıklara ve tımar tevcihlerinde usulsüzlüklere sebep olabiliyorlardı.⁸² Ayrıca bu dönemde baş gösteren kuraklıklar ve

⁷⁷ Tımarlar verilmiş şekillerine göre *tezkereli tımarlar* ve *tezkeresiz tımarlar* olarak iki kısma ayrılırdı. *Tezkeresiz tımarlar* beylerbeyinin merkeze bildirmeden kendisitarafından tevcih edilen küçük ölçekli (genellikle 3 bin akçeden az olan) tımarlardır.*Tezkireli tımarlar* ise beylerbeyinin sipahiye tezkire vermek suretiyle merkezebildirip merkez tarafından uygun bulunması halinde tımarın tevcih edilmesi halindebuna da tezkireli tımar denmektedir.

⁷⁸ ÇŞS, s. 44b

⁷⁹ ÇŞS. S.103b, Tarih evasıtı Rebiülahir 987/7-17 Haziran 1579

⁸⁰ İber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Yayınlar, Ankara, 2007, s. 130. Ayrıca bknz, Ünal, *Müessesese*, s. 202.

Mehmet Ünal’ın Defter-i Hakanî Emîni Aynî Ali Efendi’den aktardığına göre; bu dönemde Rumeli 22 sancaktan müteşekkildi ve cebelüler ile birlikte 33 bin civarında sipahi olmasına rağmen savaş zamanlarında ancak 2000 sipahi Anadolu beylerbeyinin maiyetinde olan 18 bin 700 sipahiden de ancak 1000 kadarı sefer zamanı orduya katılmaktaydı.

⁸¹ İnalçık, *Klasik Çağ*, s. 120.

⁸² Ünal, *Müessesese*, s. 203.

üretimdeki düşüş tımar düzenini bozmuş yoksullaşan köylü sipahi topraklarını terk etmeye başlamışlardı.⁸³

3.2.5. İltizam Tevcihi

Osmanlı Devleti, 16. Yüzyılın sonlarında yaşanan bu gelişmeler üzerine merkezi ordu ve bürokrasinin maaşlarını karşılayabilmek için vergi kaynaklarının nakit olarak alınması ya da nakde çevrilerek merkezî hazineye intikali ve ihtiyaçların karşılanması için tımar sistemi dışında iltizam sistemini geliştirmiştir.

Osmanlı Devleti, erken dönemlerden itibaren mukataa denilen devlete ait arazi veya gelirin tür ve miktarları maliye tarafından belirlenmiş vergi kaynaklarının tahsil edilmesi işini iltizam sistemiyle gerçekleştirmekteydi.⁸⁴ Bu mukataa gelirleri daha çok büyük şehirlerdeki her türlü iktisadî vergiler, maden işletmeleri, ticarî tekel maddelerinden sağlanan gelirlerdi. Ve bunlar devlet hazinesinin en önemli kaynakları oluşturmaktaydı. Fatih zamanında da İstanbul'un imarı ve şenlendirilmesi için mülk isteyenlere parasız verilmiş ancak sonradan bunlar mukataaya bağlanarak yaklaşık 100 milyon akçe gelir sağlanarak Akkoyunlu seferi için önemli bir kaynak oluşturmuştur. Zira bu miktar 1524-25 yılı bütçesine eşittir.⁸⁵

Nitekim devlet, 16. yüzyıl sonlarında artan nakit gereksinimini tımar düzeni içerisinde olan ve tarıma dayanan vergi kaynaklarını da mukataaya dönüştürerek iltizama vermeyi bir çözüm olarak kullanmaya başladı.⁸⁶ Devlet, bu mukataa kaynaklarını bizzat hazine-i âmire eliyle idare ediyordu. Hazine-i amire bu mukataalara birer emin tayin eder eminde yanına bir kâtip alarak mukataayı idare ederdi. Emin mukataayı belirlenen gelirin altına düşürmemek kaydıyla ya ulufe alır *ber-vech-i*

⁸³ A. Mesud Küçükcalay, *Coğrafi Keşifler ve Ekonomiler Avrupa ve Osmanlı Devleti*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2001, s. 100. Ayrıca köyleri terk etme ile ilgili olarak bknz; "... Osman Şâh vâlidisi Hanım Sultân tâbet-serâhanın vakıf karyelerinden Körüklü nâm karye sâbikan ma'mûr olub hâlâ re'âyası perâkende olub ayende ve revende muharrer olmağın ...", ÇŞS, s.36b. ve "... Hanım Sultan tab-sarâh Evkâfi'ndan Gürgenlid nâm karye derbend olub sâbikan ma'mûr hâliyâ re'âya perâkende olmağın karye-i mezbûr halî kalub ekser zamanda maktûl bulunduğû mukaddeman arz olunup ..." ÇŞS, s. 120b.

⁸⁴ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İdari Tarihi*, Barış Yayınları, Ankara, 1999, s. 231.

⁸⁵ Ahmet Tabakoğlu, *Türkiye İktisat Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005, s. 204.

⁸⁶ Şevket Pamuk, *İktisadi*, s. 178.

*iltizam emin*⁸⁷ ya da ulufe almayıp belirlenen miktardan arta kalanı kendi namına alıp diğer kısmı hazineye teslim edilirdi.⁸⁸ Bir taraftan da bu mukataaları devlet tarafından bir bedel karşılığında açık artırma ile genellikle üç senelik sürelerle mültezime verildi.⁸⁹

Devlet, iltizamı alan kişiye yetki ve sorumlulukların açıkça belirtildiği bir berat verirdi. Ayrıca iltizamı alan kişinin gelirine zarar gelmemesi için devlet gerekli tedbirleri almak durumundaydı.⁹⁰ Mültezim olan kişi ya da kişiler, yeteri kadar sermayelerinin olduğunu kefillerle beraber kadıya ispat etmek zorundaydı.⁹¹ Mültezimin (ya da emin) borcunu ödememesi ya da usulsüzlük yapması gibi durumların önüne geçebilmek için malları ipotek edilirdi. Bu kişiler mallarını satamaz ve başkalarına devredemezlerdi.⁹²

İncelediğimiz belgeler içerisinde iltizam ile alakalı dört belgeye rastlanmıştır. Bunlardan üçü iltizamda yaşanan problem ile alakalı olup⁹³ bir belge ise iltizam tevcihi ile alakalıdır. 1579 Haziranı'nın sonlarında iltizam tevcihine dair bir berat yayınlanmıştır. Buna göre; 28 Nisan 1576'da 3 yıllığına Rıdvan bin Sefer ve Ahmet ber-vech-i iştirâk 125 bin akçe karşılığı olarak iltizam almışlardır. 2 Mayıs 1579'da iltizamın süresi dolması üzerine Rıdvan ve Ahmet'in ortaklaşa 125 bin akçeye aldıkları iltizamı Hasan bin Muhammed 20 bin akçe artırarak 145 bin akçe karşılığında almıştır. Ayrıca, Hasan yevmi 10 akçe ile emin-i mültezim, Mehmet bin Halit yevmi iki akçe ile kâtip, Nebi bin Veli'de

⁸⁷ "...mukâta'asına ber-vech-i iltizâm emin olan Rıdvan nâm kimesne sūdde-i sa'âdetime gelip ...", ÇŞS, s. 80b.

⁸⁸ Akdağ, *a.g.e.*, s. 232.

⁸⁹ Tabakoğlu, *a.g.e.*, s. 203. Bizim incelediğimiz belgelerde vergi gelirlerinin toplanması hususunda mültezimden ziyade emine iltizam verildiği gözlenmiştir.

⁹⁰ Örneğin Çirmen'de ber-vech-i iltizam emin olan Rıdvan havass-ı hümâyuna ait bâd-ı hevâ, mâl-ı mevkûf ve cürm-ü cinâyet gibi vergilere sancakbeyi ve adamlarının müdahale etmeleri üzerine bizzat sūdde-i saadete giderek şikâyetine bulunuyor. Bunun üzerine Çirmen kadısına müdahalede bulunanların men edilmesine dair hüküm gönderiliyordu. ÇŞS, s. 80b.

⁹¹ "...Has Köy kâdisısı Mevlânâ Taceddin huzûrunda zarar-ı mâl yerlü ve yurtlu yarâr ve mâldâr kefiller verdikden sonra mukâta'a-yı mezbûreye mübâşeret idelüm ..." ÇŞS, s.105ab

⁹² Akdağ, *a.g.e.*, s. 241-243.

⁹³ İltizam usulü ile ilgili yaşanan sıkıntılar için bknz; ÇŞS, s.80b, 103b ve 180b

yevmi üç akçe ile nazır olup ber-vech-i iştirak mültezim cihetine tevcih olunmuşlardır.⁹⁴

3.2.6. Vergi

Osmanlı Devleti de diğer tüm devletler gibi, kamu hizmetini ilgilendiren görev ve hizmetlerin düzgün bir şekilde sürdürülebilmesi için vergi alma ve toplama işine önem vermiştir. Geniş bir coğrafi alan üzerinde hüküm sürmüş bulunan Osmanlı Devletinde verginin, sosyal ve ekonomik hayatta önemli bir yeri vardı.⁹⁵ Zira merkez ile taşra arasındaki ilişkinin en önemli konularından birini de merkezin bu vergi talepleri oluşturmaktaydı. Devlet, olağan ya da olağanüstü zamanlarda toplanacak vergi ile ilgi olarak ferman yayınlardı.⁹⁶ İncelediğimiz belgelerin %18'ini merkezin vergi talepleri oluşturmaktadır. Vergi ile ilgili belgeler incelendiğinde, Çirmen Sancağından özellikle *resm-i ağnam ve haraç vergisi* ve *avarız vergisi* ve *kürek bedeli* talep edildiği görülmektedir. Örneğin, 20 Şubat 1579 tarihli kayıta, Çirmen, Sofya, Hasköy, Tatar Pazarı'nda vaki olan adet-i ağnam 1579 yılına ait resm-i ganem vergisinin toplanması için sipahi oğlanlarından Yüzüncü bölükte yevmi yirmi akçe ulufeye mutasarrıf Osman Kılari tayin edilmiştir. Resm-i ganem vergisi iki koyun için bir akçe 300 koyun için beş akçe resm-i ağıl hesabı üzere toplanıp der-kese edilmesi ve defter imzalanıp mühürlenerek, koyun eminine teslim edilmesi emredilmiştir.⁹⁷ Yine 1578'in Eylül ayı başlarında yayınlanan diğer bir fermanla, İstanbul'da ziyade müzayaka olduğu halde Çirmen'deki celeplerin ellerinde çok sayıda koyun olduğu haber alınmıştır. Bunun üzerine İstanbul'un et ihtiyacının karşılanması için, Bali Çavuş mübaşeretini ile Çirmen'de mezkûr mahallerde celeplerin ellerinde geçen seneden kalan ve bu senede ellerinde bulunan koyunların koyun emini eliyle İstanbul'a biran önce gönderilmesi emredilmiştir.⁹⁸

⁹⁴ ÇŞS, s. 105ab. Bu belgenin transkripti eklerde verilmiştir.

⁹⁵ Osmanlı Devleti'nde alınan vergiler hakkında bkz; Neşet Çağatay; Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi Ve Resimler, DTCF Dergisi (1947), Cilt: 5 Sayı: 5 Sayfa: 483-511, Halil İnalcık, "Osmanlılarda Raiyyet Rütumu" Belleten, c. XXIII,(1959), s.506-535 ve Ziya Kazıcı, Osmanlı Vergi Sistemi, Bilge Yayınları, İstanbul, 2005.

⁹⁶ Vergi ile alakalı olarak on belge tespit edilmiştir.

⁹⁷ ÇŞS, s. 81-82

⁹⁸ ÇŞS, s.40a

Haraç vergisinin toplanması ile ilgili 21 Ağustos 1580 tarihli diğer bir fermanla⁹⁹ ise, 1580 senesine ait haraçların toplanması için silahtar cemaatinden 217. bölükten yevmi 13 akçeye mutasarrıf Osman Çerkez emin ve Sağ ulufeciler cemaatinden 80. bölükten Mehmet Sadık kâtip tayin edildiği belirtilmiştir. Bu belgede, haraç vergisinin hangi bürokratik usulle toplandığına dair önemli bilgiler içermektedir. Buna göre, haraç vergisi, haraç emini ve kâtibin eline verilen nişanlı haraç defteri mucebince kadılar marifetiyle mahkemede toplanırdı. Emin ve kâtibin ellerine verilen bu deftere göre kendileri dahi müstakil bir defter tutarlar, ayrıca kadılar dahi deftere kaydederlerdi. İki defter karşılaştırılıp tashih edildikten sonra imzalanıp ve mühürlenip kuyûda gönderilirdi. Ayrıca gayr-i Müslimlerden alınan cizyeden başka olarak 3 akçe daha alınırdı. Kanun üzere 1 akçesi hazine-i amire için birer akçesi de emin ve kâtip için alınırdı. Ayrıca haracın toplanması için sancakbeyi ve adamları, subaşılar ve erbab-ı tımar ve yerlerinde duran adamları haraç verecek gayr-i Müslimleri mahkemeye ihzar etmekte gereken yardımı yapmakla mükelleftiler. Ancak bu bahane ile reâyâdan akçe talep etmeye hakları yoktu. Ayrıca Nisan 1579 tarihli diğer bir kayıta ise, Ulufeciyan bölüğünden yevmi 14 akçeye mutasarrıf Mehmet Süleyman resm-i ganem vergisini toplayıp, kadiya usulüne uygun ve eksiksiz olarak teslim edilmesi ferman edilmiştir.¹⁰⁰

3.2.7. Taşrada Yaşanan Çeşitli Huzursuzluklar

Merkez ile taşra arasındaki ilişkilere neden olan en önemli konu taşrada yaşanan çeşitli suiistimallerdi. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere %54 ile taşrada yaşanan çeşitli huzursuzluklar, taşradaki reâyâ veya askeri sınıfa mensup kimselerin divâna müracaatta bulunmalarına ve merkez ile taşra arasındaki diplomatik yazışmaların da ana konusunu oluşturmaktaydı. Taşrada yaşanan huzursuzluklar incelendiğinde önemli bir kısmını vergi gelirlerinin toplanması ile alakalı usulsüzlükler oluşturduğu görülmektedir. Daha doğrusu kanunla kimin hangi vergi gelirini tasarruf edeceği ve hangi usulle toplayacağı belirtilmiş olmasına rağmen buna riayet etmeyen çok değişik zümreden görevliler yer almaktaydı. Bu belgeler incelendiğinde kimi zaman vergiden muaf olunan kesimlerden vergi talebinde bulunduğu kimi zamanda vakfa ait ya da herhangi bir

⁹⁹ ÇŞS, s. 182.ab

¹⁰⁰ ÇŞS, s. 160b-161a

görevlinin tasarrufunda olan vergi gelirlerine müdahalede bulunulduğu görülmüştür. Bu gibi durumlarda taşrada yer alan ve mağdur olan kurum veya kimseler ya kadı aracılığıyla ya da doğrudan bu tür usulsüzlükleri merkeze bildirmişlerdir. Merkezde bu tür vakıalar karşısında gerekli teftiş ve tahkikatı yaparak usulsüzlükleri engellemek ve bu suretle kanun-ı kadimde olduğu üzere amel edilerek düzenin muhafaza edilmesine yönelik fermanlar yayınlamıştır.

Örneğin, 26 Nisan 1579 tarihli kayıta, Şehzâde Sultan Mehmet'in İstanbul'da bulunan İmaret Vakfı mütevellisi bizzat divâna gitmiştir. Mütevellî, İmaret Evkafına bağlı Çirmen Kazasındaki vakıf karyeleri serbest olmasına rağmen cürm-ü cinâyet ve resmi arûsâne ve yave ve kaçgun beytü'l-mal ve mal-ı muvkufeden sancakbeyleri ve adamları ve şehir voyvodaları ve subâşıları ve sipâhileri ve has başılar ve başkaları müdahale ederek vakfa külli zarar verildiğini bildirmiştir. Bunun üzerine kanun-ı kadimde olduğu üzere vakfın gelirlerine dışardan müdahale edilmeyip siyaset bedeli bir nesne talep edilmemesi ve eğer bu emre uymayan olursa isimlerinin merkeze bildirilmesi emredilmiştir.¹⁰¹

Vakıf arazilerine veya vakıf gelirlerine müdahale sadece Şehzade Mehmet İmaret Vakfına mahsus bir durum değildi. Aynı şekilde Rumeli'de Sultan Süleyman Evkafı¹⁰², Sultan Murat Evkafı¹⁰³, Osman Şah Validesi Evkafı¹⁰⁴, Mustafa Paşa Evkafı¹⁰⁵ ve son olarak da Medine-i

¹⁰¹ ÇŞS, s.43a-44b, Ayrıca Şehzâde Sultan Mehmet'in imaret evkafı ile ilgili olarak 1 Mayıs 1579'da vakfın mütevellisinin arzı üzerine bir fermân daha yayımlanmıştır. Burada da vakıf karyelerinin sınırları sınıname ile belirlenmiş ve onunla amel edilmiş olunmasına rağmen hariçten sancakbeyi ve adamları, erbab-ı züema ve tımar sahibeleri müdahale ederek vakıf topraklarına zarar vermişlerdir. Bunun üzerine defter incelenerek vakfın sınınamesi mucibince amel edilmesi emredilmiştir. ÇŞS, s.104b. Ve benzer bir belge için bkz; ÇŞS, s.161b Tarih 9 Aralık 1580. Son olarak İmaret Şehzâde Sultan Mehmet'in imaret evkafı ilgili olarak daha eski kayıtlı bir belge vardır. Burada Çirmen Kazasına tabi Umurlu? nam karyeden Hüseyin bin Muhammed ve Memi bin Karagöz bizzat dergah-ı muallaya gelerek, imaret vakfına bağlı karyenin reyası oldukları ve gerekli vergileri vakfa vermiş olmalarına rağmen hariçten görevliler vergi ve hizmet talebinde bulduklarına dair şikayette bulunmuşlardır. Bunun üzerine defter-i ceditte yapılan incelemelerde karyenin vakıfa bağlı olduğu belirlenmiş ve hariçten müdahaleden men edilmesine dair fermân yayımlanmıştır. Ç.Ş.S. s.11b. Tarih 22 Aralık 1577.

¹⁰² ÇŞS, s. 141b-1, ÇŞS, s.180b,

¹⁰³ÇŞS, s. 38b ve ÇŞS, s.109b ve ÇŞS, s.138b,

¹⁰⁴ÇŞS, s. 28b ve ÇŞS, s.36b ve ÇŞS, s.166a,

¹⁰⁵ ÇŞS, s.127a

Münevvere Evkafının¹⁰⁶ mütevellileri ya bizzat merkeze gelerek ya da arz göndermek suretiyle şikâyetle bulunmuşlardır. Vakıflar ile ilgili şikâyetlere bakıldığında, Çirmen ve civarında bulunan vakıf karyelere hariçten devlet görevlilerinin usulsüz olarak müdahale ederek vakıfları zarara uğrattıkları görülmektedir.

Vergi gelirlerine müdahale ya da haksız yere reâyâyâ vergi ve hizmet yükleme sadece vakıflarda yaşanan bir problem değildi. Farklı kesimden kimseler de benzer sorunlardan şikâyetçiyeydi. Örneğin; 7 Mart 1581 tarihli kayıтта, Aşçıbaşı Davut'a arpalık olarak verilen Kocabaş ve ona bağlı karyelerin vilayet defteri mucibince adet-i ağnam mahsulü kayıtlı olmasına karşılık eminler vilayet defterine muhalif mezkûr mahsullere dahledip kendisini zarara uğratmışlardı. Bunun üzerine Aşçıbaşı Davut durumu merkeze bildirmiştir. Bunun üzerine, Aşçıbaşı Davut'un arpalığına müdahale edilmemesi için bir ferman yayınlanmıştır.¹⁰⁷

Çirmen Sancağında iltizam emini olan Rıdvan, resm-i cinayet ve sair bad-ı hevâ vergilerini toplarken, sancakbeyi ve adamlarının müdahale etmeleri üzerine bizzat divân-ı hümâyuna müracaat etmişti. Yapılan teftiş ve tahkikattan sonra Rıdvan'ın tasarrufunda olan vergi gelirlerine müdahale edilmemesi için Çirmen kadısına ferman gönderilmiştir.¹⁰⁸

21 Haziran 1579 tarihli diğer bir kayıтта ise, Rıdvan ve Ahmet'in müştereken işlettikleri iltizamın süresi dolduğunda, hazineye 35 bin akçe teslim etmişlerdir. Ancak mevkufât ve bad-ı hevâ ve mal-ı hassa ve mal-ı mevkuf ve kaçgun ve mukataasına bi'l-fiil emin-i mültezim olan Hasan, Rıdvan ve Ahmet'in zimmetinde 89500 akçe olduğunu merkeze bildirmiştir. Bunun üzerine, merkez tarafından olayın tahkikatı yaptırılarak, mezkûrların zimmetlerinde olan akçelerin alınması için ferman yayınlanmıştır.¹⁰⁹

Vergi gelinine müdahale ya da verginin toplanamaması sadece taşradaki görevliler ve kurumların sorunu değildi. Aynı şekilde devlette taşrada vergilerin toplanması esnasında yaşanan aksaklıklardan rahatsızlık duymaktaydı. Belgelerde geçen vergi taleplerinden anladığımız kadarıyla İstanbul'un iâşesi için bu dönemde et sıkıntısı yaşandığı görülmektedir.

¹⁰⁶ ÇŞS, s.117b-1

¹⁰⁷ ÇŞS, s. 113a

¹⁰⁸ ÇŞS, s.80b Tarih 1-9 Nisan 1579

¹⁰⁹ ÇŞS, s. 103b-104b

Ve Çirmen Sancağının da İstanbul'un et ihtiyacını karşılamak için küçükbaş hayvan yetiştiriciliği bakımından önemli olduğunu anlaşılmaktadır. Bu yüzden merkezin, Çirmen Sancağından talep ettiği vergiler içerisinde ağnam vergisinin¹¹⁰ ön planda olduğu görülmektedir. Ancak kimi zaman devlet, ağnam vergisinin arzulan miktarda toplanamamasından ve İstanbul'un iâşesinde yaşanan sıkıntılardan dolayı rahatsızlık duymaktaydı.

Örneğin; 9 Mart 1579'da yayınlanan fermanda¹¹¹ aynen şu ifadeler yer almaktaydı.

“... .. sene seb'a ve semânîn ve tis'a Muharremi'nin yigirmi dördünde vâki' olan April evvelinden berü vâcib olan resm-i ganemleri cem' ve tahsîl olunmak Lâzım ve mühim olmağın bu husûs için sipâhi oğlanlarından yüzüncü bölükde Yevmî yigirmi akçe ulûfeve mutasarrîf kıdvetü'l-emâsil ve 'l-âyân Osman Kılâri Nâm kâlum zide kadrühu havâle ta'yîn olunubşöyle istimâ' olunduki resmi ganem vermeyen Kimesneler çobânlarının ve gayrıda ba'zı kimesnelerin kendi koyunlarını halat idüb resimlerin aldırmağa mâni' olurlar imiş evvel asıl kimesneler çobânlarının ve gayrısı kendü koyunlarını halat eyledikleri koyunlardan kanûn üzere resmi ganemleri alındıktan Sonra telbîs etdikleri için kendi koyunlarından dahi resm oldurub vâki' olan telbîslerin tafsîli üzere isimleriyle yazub kapuma arz eylesin ve ba'zı kimesneler koyunları sudan kaçurub koyunum yoktur deyü telbîs ve bahane iderlerimiş tenbîh eylesesizki koyunları kaçurmayub resimlerin vireler ba'de'ttenbîh islâmîyânların koyunlarını gizledikleri için ba'de's-sübût her koyun başına birer akçelerin aldırub mirî için zabt itdiresiz ve aded-i ağnâm defterinde ba'zı reâyânın geçen yıllarda resm-i ganemleri mirî için virdikleri defterde mukayyed iken koyunların ba'zı kimesnelere ve re'âyâya satduk deyü ta'allül etmekle resmi gönemleri zâyi' oldurmuş evvel asıl ta'allül idenlerin koyunları kimlere satılmış ise teklif idüb yerlerin buldurub emr'i- şerîfim Üzere resm-i ganemlerin olandan aldurasın ...”

Yani özetle ifade etmek gerekirse, Nisan ayından evvel ağnam vergisinin toplanması mühim olduğu için yevmi 21 akçe ile Osman Kılari nam kul tayin edilmiştir. Ancak bazı kimselerin ağnam vergisini vermemek için koyunlarını kendilerinin kestikleri veya başka yerlere götürüp gizledikleri veya sudan geçirerek kaçırmaya çalıştıkları hatta bu esnada koyunlarında

¹¹⁰Ağnam Vergisi; Osmanlı Devletinde koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlardan alınan vergidir.

¹¹¹ÇŞS, s.81b-82a

telef olması gibi nedenlerden dolayı, ağnam vergisi arzulanan miktarda toplanamamıştı. Ancak bu sefer gerekli tedbirlerin alınarak ağnam vergisinin gereği gibi toplanması ve o bölgede bulunan görevlilerin de verginin toplanmasına yardım etmeleri ve ağnam vergisini vermekten imtina edenler olursa da gerekli cezaların verileceği bildirilmekteydi.

Resm-i ağnam ile ilgili olarak, 13 Mayıs 1580'de başka bir ferman yayınlanmıştır. Çirmen Kazasına tabi Kocabaş nam karyede sakin Oruç kadı nam kimse bizzat dergâh-ı muallaya giderek durumu arz etmiştir. Buna göre; Kocabaş karyesi defter-i hâkânîde celep taifesi olarak yazılı olup İstanbul'a her yıl koyun göndermekteydiler. Bu hizmetlerin mukabili olarak da avâriz-ı divânîye ve tekâlif-i örfiyeden muâf ve müsellemlerine rağmen, avâriz ve kürekçi ve nüzul vâki olduğu zaman hilâf-ı emr avâriz ve kürekçi ve nüzul teklif edildiğini bildirmişler. Ayrıca koyunlarını İstanbul'a getirdikleri vakit yolda geçtikleri yerlerdeki harâciler ve sancâkbeyi adamları ve voyvodalar ve subaşılar ve eminler ve sair iş erleri, yanlarında olan çobanlardan konakladıkları için birer akçe ve hilâf-ı emr bunlardan ekin ve kışlak ve yaylak ve deşt-i bâni diye hak talep ettiklerini ifade etmişlerdir. Hatta koyunların satış işlemlerine de fesat karıştırmaktaydılar. Öyle ki, Eflak ve Boğdan'dan getirilen koyunlardan da hak talep ederek zulüm ettiklerini bildirmişlerdir. Bunun üzerine, celeplerin faaliyetlerine kesinlikle müdahale edilmemesi için ferman yayınlanmıştır.¹¹²

Çirmen'e bağlı Adacalı nam karyeden Muhammed nam sipahi tumarına rağmen hariçten bazı mevkufât eminleri gelip müdahale etmeleri üzerine bizzat Divân'a giderek durumu arz etmiştir. Bunun üzerine vilayet defteri incelenerek zikrolunan yerlerin Muhammed nam sipahiye ait olduğu ve rüsumlarına mevkufât eminlerinin müdahaleden men edilmeleri emr olunmuştur.¹¹³

Yine bu dönemde taşrada yaşanan bir diğer suiistimalde kadıların askerî sınıfın tereke taksimine karışarak harç almalarından kaynaklanmıştı. Rumeli Kazaskeri Abdurrahman tarafından bu durum divân-ı hümayuna arz olunmuştur. Bunun üzerine Rumeli Beylerbeyliğine umumî bir ferman yayınlanarak kimin askeri ve kimin reâyâ olduğu açıkça

¹¹² ÇŞS, s.181a

¹¹³ ÇŞS, s.136b, Tarih 23 Şaban 987/15 Ekim 1579

belirtilerek kadıların askeri zümrenin terekelerinden harç almalarının kesinlikle yasak olduğu ferman olunmuştur.¹¹⁴

Son olarak 1 Mayıs 1579 tarihli kayıta, Çirmen Kazasında Elvan Deresi'nde Mucibe Hanım'a babasından kalan mülk değirmene Ferhat gasben zapt edip başka bir kimseye hilaf-ı şer satması ve Mucibe Hatun'un vefat etmesi ile Durmuş elindeki fetva-yı şerif mucibince merkeze durumu arz etmiştir. Merkezde vakıanın teftiş edilmesine ve eğer vaka arz edildiği gibi ise fetva-yı şerife göre hüküm edilip mezkûr şahsın men edilmesine dair bir ferman yayınlanmıştır.¹¹⁵

Sonuç

14. yüzyılın başlarında temelleri atılan Osmanlı Devleti, çok kısa denilebilecek bir sürede özellikle de Balkanlar'da genişleme alanı bulmuştur. Bu anlamda Çirmen, Osmanlı'nın Balkanlar'da ilk fethettiği yerlerden olup aynı zamanda ilk teşkil edilen sancaklardan biri olarak Osmanlı taşra düzeninde yerini almıştır. Osmanlılar, 16. Yüzyıla gelindiğinde ise, bir cihan imparatorluğu olarak üç kıtaya hâkim olmuştur. Osmanlı'nın kısa sürede böylesine bir imparatorluk kurmasında, idari anlamda, merkeziyetçi bir yönetim ve bu merkeziyetçi yönetime sıkı sıkıya bağlı bir taşra örgütlenmesinin kurulması etkili olmuştur. Özellikle Osmanlılar tımar sistemi ile devletin ziraât, malî, idarî, askerî ve içtimâî teşkilatı ve vergi düzenini de içerisine alacak şekilde bir teşkilatlanma kurarak devletin mutlak otoritesini taşrada da uygulamışlar, merkezi otoriteyi taşrada da perçinlemişlerdir. Ayrıca sosyal adalet, vergi adaleti, güven ortamı ve hoşgörü gibi temel hak ve hürriyetlerin imparatorluk reâyâsına sağlanması da Osmanlıların cihan imparatorluğu olmasında diğer önemli unsurlardır.

Ancak, 16. yüzyıl sonlarına gelindiğinde, Osmanlı'nın klasik düzeninde aksaklıklar görülmeye başlanmıştır. Bu durum, incelediğimiz belgelere de açık bir şekilde yansımıştır. Buna göre, Osmanlı'da merkez-taşra arasındaki ilişkinin ağırlıklı konusunu, iktisadî meseleler oluşturmaktaydı. Özellikle de vergi gelirlerinin taşrada kimler tarafından hangi usulle toplanacağı belli olmasına rağmen, bu dönemde görevlilerin bu usullere pek riayet etmeyerek usulsüz vergi talebinde buldukları görülmektedir. Yine olağanüstü dönemlerde alınan avarız vergisi de bu

¹¹⁴ ÇŞS, s.167ab, Ayrıca bu belgenin orijinali ile birlikte transkripti eklerde verilmiştir.

¹¹⁵ ÇŞS, s. 93b-94a

dönemde artık olağan bir vergi halini almış gibidir. Ayrıca bu dönemde devlet, artan nakit ihtiyacını karşılayabilmek için tımar sistemi yerine, iltizam sistemini uygulamaya koymuştur.

Osmanlı Devleti'nde Celali İsyanları öncesi, asayişin bozulma emareleri Çirmen'de de görülmektedir. Çirmen ve çevresinde zuhur eden eşkiyalar can, mal ve yol güvenliğini tehdit etmeye başlamışlardı. Ayrıca, özellikle geçiş güzergâhlarında تنها yerlerin şenlendirilmesinde önemli bir kurum olan derbent teşkilatında yaşanan aksaklıklar, Çirmen'de asayiş ve güvenliğin bozulmasında etkili olmuştur. Devlet, bir taraftan derbent teşkilatını yeniden ihya etmeye çalışırken diğer taraftan da il erleri, yiğitbaşı gibi yerel unsurlar teşkil ederek asayiş ve güvenliği sağlamaya çalışmıştır.

Gerek asayiş olayları gerekse artan vergi yükü gibi nedenlerle reâyâ, toprağı terk ederek perakende olmuş ve çift bozan reâyâ durumuna düşmüştür. Bu durum, vergi gelirleriyle geçinen kişi ve kurumların vergi gelirlerinin düşmesine ve birbirlerinin vergi gelirlerine müdahale ederek sosyal adalet düzeninin sarsılmasına neden olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda yaya-müsellem teşkilatı önemli bir vazife ifa etmiş ve Çirmen'de yaya-müsellem sancağı olarak teşkilatlanmıştı. Yeniçeri Ocağı'nın kurulup gelişmesi ile birlikte yaya-müsellem teşkilatı önemini yitirmiş ve geri hizmet birlikleri olarak kullanılmışlardır. Çirmen diğer sancaklarının aksine 16. yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı Devleti'nin yaya-müsellem ihtiyacını karşılamaya devam etmiştir.

Son olarak, Osmanlı Devleti'nde, merkez ile taşra arasındaki bürokratik ilişki çeşitli konularda yayınlanan fermanlar aracılığı ile sağlanmaktaydı. Bu fermanlar, kimi zaman kamu düzenini sağlamak amacıyla merkezden, çeşitli talep veya yasakları taşraya iletmek amacıyla yayınlanırdı. Kimi zaman da, Çirmen'de yaşanan çeşitli suiistimler karşısında görevli yönetici veya bölgenin ileri geleni veya reâyânın müracaatı üzerine yayınlanırdı. Özellikle taşradaki insanların divâna müracaat etme biçimlerine baktığımızda, taşra ile merkez arasındaki iletişim ağı dönemin koşulları ve diğer Avrupa ülkeleri göz önüne alındığında oldukça ileri bir düzeyde olduğu söylenebilir. Bu fermanların kaleme alınmış gerekçesi, her ne olursa olsun, Osmanlı'nın temel dünya görüşünü oluşturan adalet anlayışının bir yansıması olarak kamu düzenini

ve sosyal adaleti muhafaza etmek düşüncesi ile kanun-u kadime vurgunun ön planda olduğu görülmektedir.

Kaynakça

- AKDAĞ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi (1243-1453)* c. I, Barış Yayınları, Ankara, 1999.
- AYBET, Gülgün Üçel, "16 ve 17 Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hukuk Müessesesinin Önemi", *X. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, c. V. Ankara, 22-26 Eylül, 1986, ss. 2147-2154.
- BARKAN, Ömer Lütfü, "Tımar", *İslam Ansiklopedisi* (MEB), c. X, 1945. ss. 287- 333.
- BELDICEANU, Nicoara, *14 Yüzyıldan 16 Yüzyıla Osmanlı Devletinde Tımar*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Teori Yayınları, Ankara, 1985.
- ÇALIK, Sıdkı, *Çirmen Sancağı Örneğinde Balkanlar'da Osmanlı Düzeni (15. 16. Yüzyıllar)*, Bosna-Hersek Dostları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005.
- DOĞAN (KAYAPINAR), Ayşe, *Bulgaristan'da Osmanlı Egemenliğinin Kurulması (XIV-XV Yüzyıl)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1998.
- GENÇ, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken, İstanbul, 2002.
- GÖĞER, Veysel, SARIKAYA, Hüseyin, *Fetihname-i Akl-i Vadi-i Serhengi, Bir Müşahidin Dilinden Osmanlıların 1574 Tunus Seferi*, Nizamiye Akademi, 2015.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar- Mülkler- Mukataaalar*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2007.
- GÖYÜNÇ, Nejat, "Tımar Ruznamçe Defterlerinin Biyografik Kaynak Olarak Önemi", *Belleten*, c. LX, sy.227 (Nisan 1996), ss. 127-137.
- , *Osmanlı Devleti'nde Taşra Teşkilatı (Tanzimat'a Kadar)*, Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2000, ss. 77-88.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, *XIV-XVI Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatlanması ve Sosyal Yapı*, TTK, Ankara, 2003.
- , " XVI. Yüzyılda Sosyal ve Ekonomik ve Demografik Bakımdan Balkanlar'da Osmanlı Şehirleri", *Belleten*, c. LIII, sy.206-208, ss. 637-679.
- , " Çirmen", *DİA*, c. VIII, ss.341-343.
- İNALCIK, Halil, *Hicri 835 Tarihli Süret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, TTK, Ankara, 1987.
- , *Osmanlı Uygarlığı*, Yayına Hazırlayan: Halil İnalcık-Günsel Renda, c. I-II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2004.
- , *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ 1300-1600*, çev. Ruşen Sezer, YKY, İstanbul, 2003.
- , *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, Eren Yayınları, İstanbul, 1996.

Uğurlu, Y. (2018). 16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri ve Çirmen Örneği. ABAD, 1(2), 93-145.

- , “1431 Tarihli Tımar Defterine Göre Fatih Devrinden Önce Tımar sistemi”, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, Eren Yayınları, İstanbul, 1996, ss. 1996.
- , “Türkler ve Balkanlar”, *Balkanlar*, Eren Yayınları, İstanbul, 1993
- , “Rumeli”, *İslam Ansiklopedisi (MEB)*, c. IX, ss. 767.
- , “Eyalet”, *DİA*, c. XI, 1996,
- , Adâletnameler”, T.T.K, Belgeler Dergisi, c.II, sy.3-4, Yıl, 1965), 49-145
- İNBAŞ, Mehmet, “Balkanlar’da Osmanlı Hâkimiyeti ve İskân Siyaseti”, *Türkler*, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul, 2001, ss.154-163
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Osmanlı Taşra Teşkilatı” *Osmanlı Devleti Tarihi*, Editör: Ekmelleddin İhsanoğlu, c. I-II, İstanbul, 1999.
- KARPAT, Kemal H. “Balkanlar”, *DİA*, c. III, 1996. s. 25-32.
- KAYAPINAR, Ayşe, “Bulgarların Balkanlara Göçü ve Tuna Bulgar Devleti”, *Balkanlar El Kitabı*, der. O. Karatay-B. A. Gökdağ, c. I, Karam Vadi Yayınları, Çorum-Ankara, 2006.
- , “II. Bulgar Krallığı”, *Balkanlar El Kitabı*, der. O. Karatay-B. A. Gökdağ, c. I, Karam Vadi Yayınları, 2006, Çorum-Ankara, ss. 232-251.
- KAYAPINAR, Levent, “ Yunanistan’da Osmanlı Hâkimiyetinin Kurulması (1361-1461)”, *Türkler*, c. IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2001, ss.187-193.
- KUNT, Metin, *Sancaktan Eyalete, 1550-1560 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1978.
- KÜÇÜKKALAY, A. Mesud, *Coğrafi Keşifler ve Ekonomiler Avrupa ve Osmanlı Devleti*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2001.
- OĞUZOĞLU, Yusuf, “Osmanlı Devletinde Taşra İle Merkez Arasındaki Bürokratik İşleyiş Hakkında Bazı Bilgiler (XVII. Ve XVIII. Yüzyıllar)”, *Osmanlı-Türk Diplomatîği Semineri (30-31 Mayıs 1994)*, İ.Ü.E. Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul, 1995, s.31-42.
- ORHONLU, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Derbend Teşkilatı*, Eren Yayınları, İstanbul, 1990, 2. baskı,
- ORTAYLI, İlber, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Yayınlar, Ankara, 2007.
- , *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı*, Ankara, 1994.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I-III, MEB, 2004.
- PAMUK, Şevket, *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları (Seçme Eserler I)*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2007.
- , *100 Soruda Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi (1500-1914)*, K Kitaplığı, İstanbul, 1999.

Uğurlu, Y. (2018). 16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri ve Çirmen Örneği. ABAD, 1(2), 93-145.

SARICAOĞLU, Mehmet Esat, *Mali Tarih Açısından Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri (II. Mahmut Döneminde Edirne Örneği)*, T.C. KültürBakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

TABAKOĞLU, Ahmet, *Türkiye İktisat Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005, 7. baskı.

EKLER

EK-1

BELGE NO	GÖNDERİLEN KİŞİ	MÜRACAAT EDEN	MÜRACAAT ŞEKLİ	KONU	ÇİRMEN' DE GÖREVLİ ERKAN	TARİH
ÇŞS s. 4a	Çirmen Kadısına	Tırhala Sancakbeyi Osman Bey	adam gönderip	Vakıf arazilerine müdahale		2 Recep 987/12 Eylül 1579
ÇŞS s. 8a1	-	-	merkezden gelen	Merhûm Saruca Pâşâ Evkâfının yaklaşık 5 bin guruş mahsul ile mütevellisi Ahmet'in vefatı üzerine Mustafa bin Ali'nin tayin edilmesine dair berattır.	Müteveli Mustafa bin Ali	23 Rebi'ül-ahir 983/1 Ağustos 1575
ÇŞS s. 8a2	Çirmen ve Dimitoka Kadılarına	Hace Gül Ahmet nâm hatun	bizzat gelip	Hacı Nasuh nâm kimesne Dimitoka Kazası'nda ticâret ederken Manastır Deresi dimekle ma'rûf mahalde eşkıyalar tarafından katl edilmesine dairdir.	Mustafa Çavuş mübâşir	15 Şaban 987/30 Ağustos 1576
ÇŞS s. 10b	Çirmen Zağra-i Yenice Kadısına	Zaim Cafer	bizzat gelip	Zeamet sahibi olan Cafer'in rûsûm-u	-	20-30 Rebi'ül-ahir 986/1-5

Uğurlu, Y. (2018). 16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri ve Çirmen Örneği. ABAD, 1(2), 93-145.

				serbetsiyesine hâricden dahl edilmesine dairdir.		Temmuz 1578
ÇÇS 11b	Çirmen Kadısına	Hüseyin bin Muhammed ve Memi bin Karagöz	bizzat gelip	Şehzade Sultan Mehmet Tabsarahın İstanbul'da olan İmaret Evkafı reâyâsından haksız vergi talebine dairdir	-	11 Şevval985/2 2 Aralık 1577
ÇÇS s. 16b	Çirmen Kadısına	Hanım Sultan Evkafı? mütevellisi	mektup gönderip	Vakıf karyesi tekalif-i örfiyeden muaf olmasına rağmen kürekçi talep edilmesinden men edilmesine dairdir.	-	20-30 Zilhicce 985/5 Mart 1578
ÇÇS s. 17b	-	-	merkezden gelen	Çakır götürücülüğü tımar tevcihi	-	20 Safer 984/19 Mayıs 1576
ÇÇS s. 23a	-	-	merkezden gelen	Çakır götürücülüğü tımar tevcihi	-	13 Zilhicce983/ 14 Mart 1576
ÇÇS s. 28b	Mustafa Paşa ve Köprüsü ve Çirmen Kâdılarına	İstanbul'da vâki merhûme Hanım Sultan Evkâfı Mütevellisi	adam gönderip	Hanım Sultan Evkafına bağlı Çirmen'deki vakıf karyesi ahalisi çift bozan olup vakfa ait vergilerini vermediklerin e dair.	-	evâil Zilhicce 987/19-29 Ocak 1580
ÇÇS s. 36b	Çirmen Kadısına	Darüssaadet ağâsı Muhammed	mektûb gönderip	Osman şâh validesi Hanım Sultân	-	20-29 Şaban 987/21-30 Ekim 1579

Uğurlu, Y. (2018). 16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri ve Çirmen Örneği. ABAD, 1(2), 93-145.

				vakıf karyelerinden Körüklü nâm karye reâyası perâkende olup şenlendirilmesi için derbent olunmasına dair		
ÇŞS s. 38b-39a	Çirmen Kadısına	Edirne'de Vâki Sultan Murad Han İmâret Evkâfi mütevellî-i sâbık	arz gönderip	İmâret Evkâfi yağcılarını tekâliften muaf olmalarına rağmen haksız yere vergi talep edilmesine dairdir	-	1 Zilkade 987/20 Aralık 1579
ÇŞS 40a	Çirmen ve Vize ve Kırk Kilise ve Pınar Hisarı vs kadılarına	-	merzden duyulması	İstanbul'da ziyade müzayaka varken Çirmen'deki celeplerin elinde ziyade koyun bulunduğu duyulması üzerine mezkûr mahallerde celeplerin ellerinde bulunan koyunların koyun emini eliyle İstanbul'a gönderilmesi dairdir.	Bali Çavuş mübaşir	1-10 Recep 986/3-13 Eylül 1578
ÇŞS s. 42b-43a	Çirmen Kadısına	Şehzâde Sultan Mehmet İmâret	bizzat gelip	Şehzâde Sultan Muhammed İmâret	-	27 Safer 987/26 Nisan 1579

Uğurlu, Y. (2018). 16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri ve Çirmen Örneği. ABAD, 1(2), 93-145.

		Evkâfi mütevellisi		Vakfına ait vakıf karyeleri serbest olmasına rağmen dışardan müdahale edilip vakfa zarar verilmesine dairdir.		
ÇŞS s. 44b	Çirmen	-	merkezden gelen	Müftü Hüseyin oğlu Memi'den boşalan üç bin akçelik tımara için Bastuyon Muharebesi'nin de yararlılık gösteren Abdullah oğluna Rumeli beylerbeyi Siyavuş Paşa tezkeresi ile tevcih edilmesine dair berattır.	-	tarih yok
ÇŞS s. 66b	Çirmen ve Çorlu ve Hayrabolu ve Dimitoka vs. Kadılarına	-	merkezden gelen	Baharda yapılacak sefer için donanma-yı hümayyuna kürekçi ve avarız akçesi talebine dairdir.		tarih yok
ÇŞS s. 75b	Çirmen Sancakbeyi Mustafa'ya	-	merkezden gelen	Baharda yapılacak sefer için silahlarıyla beraber zeamaet ve tımar sahiplerinin	Bedri Çavuş emri getiren	evhiri Muharrem 9875 Mart 1578/

Uğurlu, Y. (2018). 16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri ve Çirmen Örneği. ABAD, 1(2), 93-145.

				sefer için hazır olması ve Çirmen müsellemlerinden 3705 neferinde hazır olması		
ÇŞS s. 76a	Çirmen ve Mustafa Paşa kadısına	Çirmen Kadısı	arz gönderip	Çirmen ile Mustafa Paşa Kazasının ödemesi gereken avarız vergisi miktarında çıkan niza hakkında olup merkezdeki defter kayıtlarına bakılarak avarız vergisini ödemelerine dairdir.	Mustafa Çavuş mübaşir	evahiri Mharrem 987/19-29 Mart 1579
ÇŞS s. 80-b	Çirmen ve Hasköy kâdîlarına	iltizam emini Rıdvan	bizzat gelip	İltizam emini Rıdvan'ın resm-i cinayet ve sair bad-ı heva vergilerini toplamada hariçten müdahale edilmemesine dairdir.	İltizam emini Rıdvan	evaili Safer 987/1-9 Nisan 1579
ÇŞS s. 81-b-82-a	Hasköy ve Çirmen ve Sofya ve Tatar-Bazarı kâdîlarına		merkezden direk	Ağnam vergisinin toplanması hususuna dairdir.	koyun emini Osman Kılari	10 Muharrem 987/9 Mart 1579
ÇŞS s. 93-b-94-a	Çirmen ve Köprü kadısına	Durmuş nam kimse	arz edip	Durmuş nam kimse annesi Mucibe nam Hatundan miras kalan Elvan	-	evaili Rebiülevvel 987/Mayıs 1579

Uğurlu, Y. (2018). 16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri ve Çirmen Örneği. ABAD, 1(2), 93-145.

				Deresi'ndeki değirmenin Ferhat nam kimse tarafından haksız yere işgal edilmesine dairdir.		
ÇŞS s. 98-b	Çirmen Kadısına	Hanım Sultan	adam gönderip	Çirmen'de Karabağ nam karye Hanım Sultan'a temlik verilmiş olup karye ahalisi ellerinde muafname olmasına rağmen hariçten müdahale edilmesine dairdir.	-	tarih yok
ÇŞS s. 100-b	Çirmen		merkezden gelen	Çirmen Sancağında tımar sahibi olan Salih'in hakkından feragat ederek boş kalan 5999 akçelik tımara Memi nam kimsenin tevcih olunmasına dairdir.	-	evaili Rebitülahir 987/28-10 Haziran 1579
ÇŞS s. 101-a	Çirmen	-	merkezden gelen	Çirmen Sancağında vaki tımarın sahibi Memi nam neferin öldü diye tımarının elinde	Tımarlı sipahi Memi	evaili Rebitülahir 987/28-10 Haziran 1579

Uğurlu, Y. (2018). 16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri ve Çirmen Örneği. ABAD, 1(2), 93-145.

				alınmaya çalışılması üzerine yeni bir berat verilmesi dairdir.		
ÇŞS s. 103-b	Çirmen kadısına	-	merkezden gelen	Çirmen'de Akpınar vesair yerden 10000 akçe tımara sahip olan Memi bin Hüseyin feragat edip yerine Divâne Hüseyin'in tevcihine dair beratır.	Tımarlı sipahi Divâne Hüseyin	evasıtı Rebiülahir 987/7-17 Haziran 1579
ÇŞS s. 103b-104a	Edirne kadılarına ve Çirmen ve Has Köy ve Akçakızanlık Dırağ-ı Cedid kadılarına ve Edirne hass-1 harç emini Muhammed'e	İltizam emini Hasan n	bizzat gelip	Zikrolunan kadılıklardaki mal-ı gaib, mal-ı mevkuf ve kaçgun ve sair mukataaların iltizam emini Hasan tahsilat yaparken bundan evvel mültezim olan Rıdvan ve Ahmet'in hazineye 35500 akçe teslim edip zimmetlerinde 89500 akçe olduğuna dairdir.	iltizâm emini Hasan	evahiri Rebiülahir 987/17-27 Haziran 1579
ÇŞS s. 104b	Rumeli ve Anadolu'da Sultan Mehmet Evkafı olan yerlerin kadılarına	Şehzade Sultan Mehmet Çelebi İmarete Evkafı mütevellisi	bizzat gelip	İmaret Evkafına bağlı karyelerin sınırları sınıname ile belirlenmiş ve bununla amel	-	4 Rebiülevvel 987/1 Mayıs 1579

Uğurlu, Y. (2018). 16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri ve Çirmen Örneği. ABAD, 1(2), 93-145.

				edilmesine rağmen hariçten müdahale edilip vakfa zarar olduğuna dairdir.		
ÇŞS s. 105 ab	-	Hasan bin Muhammed	bizzat gelip	Çirmen ve Has Köy ve Zağra-i Cedid ve Akçakızanlık kazalarında olan karyelerin iltizam emini olan Rıdvan bin Sefer'in süresi bitince yerine zikr olunan mukataaya Hasan emini-i iltizam olmasına dairdir.	iltizam emini Hasan	evahiri Rebiülahir 987/17-27 Haziran 1579
ÇŞS s. 107b	Çirmen kadılarına	-	merkezden duyulması	Çirmen kazalarında eşkiya zuhur edip def edilmesi dairdir.	dergah-ı mualla kapıcılarında Ahmet ve Yahya mübaşir	tarih yok
ÇŞS s. 109b	Edime'de vaki Sultan Murad Han Evkafı olan yerlerin kadılarına	Evkaf mütevellisi	mektup gönderip	Sultan Murad Han Evkâfına bağlı karyelere hariçten müdahale edilmesinin men hususuna dairdir.	-	14 Safer 987/12 Nisan 1579
ÇŞS s. 113a	Çirmen Sancakbeyine ve Çirmen kadısına	Matbah-ı amire Aşçıbaşı Davud	ilam etmesi	Aşçıbaşı Davud'a arpalık olarak verilen	-	Safer 989/7 Mart 1581

Uğurlu, Y. (2018). 16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri ve Çirmen Örneği. ABAD, 1(2), 93-145.

				Kocabaş ve ona tabi karyelerin adet-i ağnam vergisi mahsultü kendisine aitken hariçten müdahale edilmesine dairdir.		
ÇŞS s. 114b-115a	Rumeli'de Sultan Süleyman Evkafına bağlı yerlerin kadılarına	Sultan Süleyman Evkafı mütevellisi	bizzat gelip	Vakıf karyesi avarızdan gayrı tekâlif-i örfiyeden muaf olmasına rağmen kurşun ve arpa gibi sair tekâlif talep edilmesi ve reâyâ perakende olmak üzere olduğu dairdir.	-	selhi Safer 987/4 Nisan 1579
ÇŞS s. 117b-118a	Rumeli'de vaki Medine-i Münevvere Evkafına bağlı yerlerin kadılarına	Medine-i Münevvere Evkafı mütevellisi Seyyid Şerafeddin	arz edip	Vakıf karyesi avarız ve sair tekâlif-i örfiyeden muaf olmasına rağmen hariçten müdahale edilip celb-i siyaset ve habs etmeye teşebbüs ve siyaset bedeli akçe alınmaması dairdir.	-	5 Zilkade 988/12 Aralık 1580

Uğurlu, Y. (2018). 16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri ve Çirmen Örneği. ABAD, 1(2), 93-145.

ÇŞS s. 120b	Çirmen kadısına	Hanım Sultan Evkafı'na bağlı Gürlengid nam karye	sabıkan arz olunmuş	Gürlengid nam karyenin sabıkan derbent olup mamur olduğu ancak şimdilerde ahalisi perakende olduğu tekrar şenlendirilmesi için 30 nefer kimse derbentçi olarak tayin edilmesi ve bunların kürekçi ve avarızdan ve tekâlif-i örfiyeden mu'af olmalarına dairdir.	-	29 Cemaziyelev vel 987/24 Temmuz 1579
ÇŞS s. 121a	Çirmen kadısına	-	sabıkan arz olunmuş	Çirmen Kazasının avarızları gerekli tahkikat yapılarak 795 hane üzerinden değil 600 hane üzerinden hesaplanarak hane başı 50 akçe toplam 30000 akçe toplanması ziyade alınıp zulüm edilmemesine dairdir.	Mustafa Çavuş mübaşir	20 Cemaziyelah ir 987/14 Ağustos 1579
ÇŞS s. 124a	Çirmen kadısına	Mehmet nam	adam gönderip	Mehmet nam kimse tasarrufunda olan Fındıklı e	-	evasıtı rebiülevel 986/22-31 mayıs 1578

Uğurlu, Y. (2018). 16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri ve Çirmen Örneği. ABAD, 1(2), 93-145.

				Avranak nâm ve Yeni Kavancık nâm Karyelerine sınırları belli olmasına rağmen müdahale edilmesine dairdir.		
ÇŞS s. 126b	Zağra-yı Yenice Kadısına	muhtemelen müsellemlerden bir gurup	arz gönderip	Çirmen Sancağı müsellemlerinden haksız yere katır hakkı diye talep edilmesi üzerine kanunname gereği katır hakkı talep edilmemesine dairdir.	-	25 Rebiülahir 986/1 Temmuz 1579
ÇŞS s. 126-b2	Gazi Yenice Kadısına	Çirmen Sancağı müsellemleri	arz gönderip	Gazi Yenice kadısına müsellemlerde n kanuna muhalif ağnam vergisi talep edilmemesi hususuna dairdir.	-	1 Ramazan 986/1 Kasım 1578
ÇŞS s. 127a	Çirmen kadısına	Gebze'de vaki Mustafa Paşa Evkafı cabisi	mektup gönderip	Gebze'de vaki Mustafa Paşa Evkafına bağlı Karaağaç karyesi ahali si defter-i hakani mucébince aşar-ı şeriyeye ve rüsum-u örfiyelerini ödemeyerek vakfa zarar olduğuna	-	evahiri Şaban 986/22-31 Ekim 1578

Uğurlu, Y. (2018). 16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri ve Çirmen Örneği. ABAD, 1(2), 93-145.

				daırdır.		
ÇŞS s. 135ab	-	-	merkezden gelen	Vilayet-i Silivri yağcılar ve kürekçilerinin vergilerin toplanması için Silahdar cemaatinden 182. bölükten yevmi 21 akçe Bekir bin İdris emin ve kâtip olarak tevcih edilmesi hususuna daırdır.	Bekir bin İdris (emin)	18 Ramazan 987/8 Kasım 1579
ÇŞS s. 136b-137a	Çirmen kadısına	Tımarlı sipahi Muhammed	bizzat gelip	Çirmene bağılı Adacalı nam karye Muhammed nam sipahinin tımarı olmasına rağmen hariçten rüsumlarına mevkufât eminlerinin müdahale etmelerinden men edilmesine daırdır.	-	23 Şaban 987/15 Ekim 1579
ÇŞS s. 137a	Çirmen kadısına	Çirmen Kadısı	arz gönderip	Karye-i Yenice ahalisi hazine-i amire defterinde 46 nefer zimmi kayıtlı olmasına rağmen bir kısım reâyâ başka	-	22 Cemaziyelev vel 987/17 Temmuz 1579

Uğurlu, Y. (2018). 16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri ve Çirmen Örneği. ABAD, 1(2), 93-145.

				karyelere perakende olduğundan haraç vergisinin yeniden var olanlara göre belirlenerek tahsil edilmesine dairdir.		
ÇŞS s. 138b	Rumeli kadılarına	Edirne'de vaki Sultan Murad Han İmaret Evkafı mütevellisi	arz gönderip	Evkaf karyelerine bağlı reâyâ perakende olup vakfa ait vergileri sair yerlerdeki tımar veya vakıf karyelere ödediklerinde n vakfa zarar olmasına dairdir.	-	evaili Safer 986/9-18 Nisan 1578
ÇŞS s. 154ab	Çirmen, Vize, Kırk Kilise, Pınar Hisarı vs Kadılarına	-	merkezden gelen	İstanbul'da ziyade müzayaka varken Çirmen'deki celeplerin elinde ziyade koyun bulunduğunun duyulması üzerine mezkûr mahallerde celeplerin ellerinde bulunan koyunların Bali Çavuş marifetiyle toplatılıp İstanbulla	Bali Çavuş (mübaşir)	evasıtı Recep 987/2-12 Eylül 1579

Uğurlu, Y. (2018). 16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri ve Çirmen Örneği. ABAD, 1(2), 93-145.

				gönderilmesine kaydır.		
ÇŞS s. 155b-156a	Çirmen	-	merkezden direk	28 Cemaziyeevve 1983'den 9 Cemaziyelahi 987 tarihine kadar vaki olan haraçların cemi için 176. bölükten yevmi 24 akçeye mutasarrıf Recep emin ve yine bölükten yevmi 10 akçe ile Kadri kâtip olarak tayin olunmasına dairdir.	Recep (emin) Kadri (kâtip)	11 Ramazan 987/1 Kasım 1579
ÇŞS s. 160a	Ayamadan, Çirmen, Kırçova, Angele Kasrı, Karınabad, Manastr Kâdîlarına	140. bölükten Ali ve yine lufeciyân yemininden 106. bölükten Hasan bin Abdullah	bizzat gelip	Sipahoğalın zümresinden 140 bölükten 32 akçe ulufe ile mutasarrıf olan Ali ve ulufeciyân yemininden 106. bölükten yevmi 9 akçe ulufeye mutasarrıf olan Hasan bin Abdullah marifetiyle mezkûr mahallerdeki haraçların kanun üzere toplanmasına dairdir.	Ali ve Hasan bin Abdullah (ulufeciyân)	10 Recep 986/12 Eylül 1578

Uğurlu, Y. (2018). 16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri ve Çirmen Örneği. ABAD, 1(2), 93-145.

ÇŞS s. 160b-161a	Samakof ve Hasköy ve Çirmen Kâdılarına	-	merkezden gelen	ulufeciye bölüğünden yevmi 14 akçeye mutasarrıf Mehmet Süleyman tayin olunup. Kanun üzere iki koyun bir akçe ve her 300 koyun beş akçe üzere resm-i ganem toplanması ancak bu bahane ile ziyade akçe talep edilmemesine dairdir.	-	5 Safer 988/22 Mart 1580
ÇŞS s. 161b	Çirmen ve Köprü Kâdılarına	İstanbul'da Şehzade Sultan Mehmet Han İmaret Evkafı mütevellisi	arz gönderip	Çirmen ve Köprü Kazalarındaki vakıf karyelerinin serbest olmalarına rağmen celb-i siyaset ve harç gibi taleplerle rencide edilerek vakfın zarara uğratıldığına dairdir.	-	2 Zilkade 988/9 Aralık 1580
ÇŞS s. 163a	Dimitoka, Ergene, Eski-hisar, Çirmen, Köprü, Hasköy, Yenice-i Zağra, Akçakızanlılık Kâdılarına	-	merkezden gelen	Bundan önce kürekçi ihtiyacı olmadığı ihtimali ile bedel akçe 50'şer akçe ihraç edilmesi emredilmiştir. Ancak	Mehmet Çavuş (mübaşir)	20 Recep 988/31 Ağustos 1580

Uğurlu, Y. (2018). 16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri ve Çirmen Örneği. ABAD, 1(2), 93-145.

				donanma-yı hümayun için kürekçi ihtiyacının çok acil olduğuna dairdir.		
ÇŞS s. 165b	Dimitoka ve Ergene ve Eskihisar ve Zağra ve Yenice ve Çirmen kâdılarına	-	merkezden gelen	Bundan akdem donanma-yı hümayun için kürekçi ihracı mühim olup dergâh-ı mualla çavuşlarından Mehmet başarılı olamadığında n yerine kürekçi ihracı için Seca nam çavuşun tayin edilmesine dairdir.	Seca nâm çavuş (mübaşir)	4 Rebitülevvel 988/19 Nisan 1580
ÇŞS s. 166a	Çirmen kadısına	Hanım Sultan Evkafı mütevellisi	mektup gönderip	Vakıf karyesi tekâlif-i örfiyeden muaf olmasına rağmen kürekçi talep edilmesinden men edilmesi hususuna dair	-	evahiri Zilhicce 986/17-27 Şubat 1579
ÇŞS s. 167ab	Rumeli beylerbeyine ve vilayet beylerine ve kadılarına	Rumeli kazaskeri Abdurrahman arz etmesi	arz gönderip	Kadıların askeri sınıfa mensup veraset davalarına müdahil olmaktan men edilmeleri ve açıkça kimlerin askeri	-	tarih yok

Uğurlu, Y. (2018). 16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri ve Çirmen Örneği. ABAD, 1(2), 93-145.

				zümreden olduğuna dairdir.		
ÇŞS s. 170a	Çirmen ve Uzunca Ova ve Has Köy ve Zağre-i Atik ve Zağre-i Cedid vs kadılarına	-	merkezden gelen	Zikr olunan kazalardan celep defterleri mucebince tahsil olunması gereken koyunların noksansız olarak Anadolu Çavuşlarından Hasan Çavuş marifetiyle tahsil edilmesine dairdir.	Hasan çavuş (kayun emini?)	evaili Rebiülahir 988/16-26 Mayıs
ÇŞS s. 180a	Gelibolu mukaata müfettişi Ali'ye	Ruşçuk ve İncek beytül-mal ve mevkufât mukataalarına a iltizam emini olan Habib	adam gönderip	İltizam eminin mucebince zabt ve tasarruf ettiği mukaatada bazı doğancı ve sipahi taifesi miri toprağı için lazım olan öşürleri vermekten imtina ettikleri ve bundan men edilmelerine dairdir.	Habib (iltizam emini)	1 Cemaziyelev vel 988/14 Haziran 1580
ÇŞS s. 180b	Rumeli kadılarına	İstanbul'da Sultan Süleyman Han İmaret Evkafı mütevellisi	adam gönderip	Vakıf karyelerine hariçten müdahale edilerek avanz-ı divâni ve sair tekâlif-i örfiye	-	23 Rebiülevvel 988/8 Mayıs 1580

Uğurlu, Y. (2018). 16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri ve Çirmen Örneği. ABAD, 1(2), 93-145.

				talep edilmemesi ve celb-i siyaset bahane edilmemesine dairdir.		
ÇŞS s. 181a	Rumeli Sancağı beylerine	Çirmen Kazasına tabi Kocabaş nam karyede sakin Oruç kadı	bizzat gelip	Celep taifesinin İstanbul'a koyun götürürken çayıtlı görevliler tarafından türlü fenalıklara marğruz kaldıklarına dairdir.	-	28 Rebiülevvel 988/13 Mayıs 1580
ÇŞS s. 182ab-183a	Çirmen	-	Merkezden gelen	Çirmen Sancağından vaki olan gayr-i müslimlerin haraç vergisi 217. bölükten yevmi 13 akçeye mutasarrıf Osman Çerkezi emin ve yine sağ ulufeciler cemaatinden 80. bölükten yevmi 14 akçe ile Mehmet Sıddık kâtip olarak tayin olarak usulüne göre verginin noksansız toplanmasına dairdir.	Osman Çerkezi (emin), Mehmet Sıddık (kâtip)	10 Recep 988/21 Ağustos

Emirü 'l-ümerâi 'l-kirâm kebirü 'l-küberâi 'l-fehhâm zü 'l-kadr ve 'l-ihtirâm sâhibü 'l-izzı ve 'l-ihtişâm el-muhtass bi-mezid-i inâyeti 'l-meliki 'l-alâm Vilâyet-i Rumeli tarafında olan beylerbeyi dâme ikbâlehum mefâhirü 'l-ümerâi 'l-kirâm râci'ü 'l-küberâi 'l-fehhâm zü 'l-kadr ve 'l-ihtirâm el-muhtass bi-mezid-i inâyeti 'l-meliki 'l-alâm vilâyet-i mezbûrede vâki' olan beyler dâme izzihum ve mefâhirü 'l-kuzâtı ve 'l-hükkâm ma'deni 'l-fezâili ve 'l-kelem evliye-i mezbûrede vâki' olan kâdılar zide fezâilihüm Tevki'-i refi'-i hümâyûn vâsil olıcak ma'lûm olaki; hâliyâ azîmü 'l-ülemâi 'lmüte' hayyirîn akzâü 'l-füzelâi 'l-müteberrin nişâni 'l-müşkilâti 'd-din miftâh-u rumûzu 'd-dekâik-i misbâh künûzü 'l-hallâki 'l-mü'eyyid bi-inâyeti 'l-meliki 'l-mennân Rumeli kâdîaskeri Abdurrahman zide fezâilihü tarafından arz olındıkim, taht-ı hükümetimizde müşârun-ileyhe âid ve râci' rûsûm-u hakk ve nikâh ve hücec sız kâdılar size dahl itmeyüp mumâ-ileyh cânibinden ta'yîn olan kassâm-ı askeriyeye zabt-u tasarruf itdirmeyüp nizâ' idermişsiz imdi buyurdumki; sefer-i hümâyûna esfer iken tekâ'üd idüp sonradan râ'iyet yazılmış olmıya askerimdir ve yahut kullarım ve cârîyelerim mâdâmki askerinin taht-ı nikâhındadır ba'de'l- i'tikâd anlar dahi askeridir ve kuzât ve müderrisîn ve meşihat ve tevliyet ve nezâret ve hitâbet ve imâmet ve cibâyet ve cüzhânlık ciheti yevmiyeleri bir akçe ve iki akçe ve üç akçe olsun ehl-i berât oldukları ecilden hâliyâ askeridir ve nim akçe ve tesbîh ve mü'ezzinlik ve gayri veilâyet kâdılarınıdır ve evlâdından bir derece kimesneye ra'iyet kayd olunmuş olmıya askeridir ve şol ra'iyet kızıkim sipâhiye nikâh olunmuş ola mâdâmki sipâhinin taht-ı nikâhında ola askeridir ve şol sipâhi kızı ki şehürlüye varırsa resm-i askeridir hayr kısmetin vâki' olan hücec-i sicil ve itâk-nâme kitâbet-nâme kâdîasker kasâmsınıdır eğer kassâm ve aherisi mevcûd olmazsa kâdî rûsûmun alup kassâmsa teslim ideler elân ma'mûlun-bihâ olan kânûn mukarrer bu dürlü daoğancısı elinde berât-ı hümâyûnu olan askeridir ve şimdi kethudâları ellerinde berâtı olmağla askeridir ve umûmen voynuk (silik) akıncı ve yâyâ ve müsellemler ki kalîl ve kesîr resm hâsıl ola askeridir ve cânbâz ve mu'âf olan yüzün askeridir ve mutlakâ eşkinci askeridir ve çeltikçiler ki, berât ile olan ve yahud defterdâr tezkiresi ile olan askeridir ve külliân avârizdan mu'âf olanlar hâliyâ askeridir ve küreciler ve haymâneler kim kimesneye ra'iyet kayd olunmuş olmıya askeridir ve bilâ ta'yîn cehd-i tasarruf indinde ellerinde berât ola askeridir ve sipâhizâde olup ellerinde berâtı yokdur vilâyet kâdılara nizâ' iderlermiş imdi, kimesneye ra'iyet kayd olunmuş olmıya anlar dahi askeridir ve cârîye ve kûl olanlar sipâhizâde azâd itmiş ola askeridir şol ra'iyet (silik) kim sipâhi nikâhında ola askeridir ve fevt olıcak avrat dül kalup eğer şehrlükızı ki resm-i kısmet nikâhu askeridir ol ecilde buyurdum ki; hükm-ü şerîfim varıcak min ba'd taht-ı hükümetinizde vâki' olan rûsûm-ı kısmet kânûn-ı mukarrir üzere mûmâileyh râci'dir kat'â bi nesne ki cânibinizden ta'rruz olunmaya mûmâ-ileyhin kassâm alup zabt iyleye kassâm ve yâhud ademisi hâzır iken kimesne ta'arruz itmeye kassâma göre vechen min küll 'l-vücûh dahl olunmaya müşârun-ileyhe âid olan

Uğurlu, Y. (2018). 16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Devletinde Merkez Taşra İlişkileri ve Çirmen Örneği. ABAD, 1(2), 93-145.

mahsûlü zabt ve kabz ide şöyleki, mûmâ-ileyhe âid ve râci‘ rûsûmı şimdiye deĝin sizin nâ’iblerinüz tarafından dahl olup nesne almış ise sizki beylerbeyleri ve sancâkbeylerisiz dakika ve te’hir itmeyüp ba’de ‘s-sübût alıviresiz hükm-ü şerifimle varan ademlere zabt iddiresüz siz şöyleki, müşârun-ileyhe âid rûsûma dahl olındıĝı istimâ‘ olma gadrinüz makbûl olmak ihtimâl yokdur müceb-i itâb olursuz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfime i‘timâd kılasız.

و من و سید اولدی و کسیمی مالکانه من با نام کسند بختیج عیونیم
 جانی او یون قشیره و برانگولدی و سانی و اولدی و دی مو او من
 قشیره مو اقبال بو یافته اولدی که کسند بختیج اولدی او نه و دیوم
 قشیره من یون اصل الیه من بکرم اواز ایتدی که من لریه او بولدی یون
 قشیره من یون اصل الیه و من لریه من بولدی و یون و دیوم بولدی و من
 کسند اولدی و من مالده رجا اولدی

کسند	بختیج	دیوم
۹۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

و من و سید اولدی و کسیمی مالکانه من با نام کسند بختیج عیونیم
 جانی او یون قشیره و برانگولدی و سانی و اولدی و دی مو او من
 قشیره مو اقبال بو یافته اولدی که کسند بختیج اولدی او نه و دیوم
 قشیره من یون اصل الیه من بکرم اواز ایتدی که من لریه او بولدی یون
 قشیره من یون اصل الیه و من لریه من بولدی و یون و دیوم بولدی و من
 کسند اولدی و من مالده رجا اولدی

و من و سید اولدی و کسیمی مالکانه من با نام کسند بختیج عیونیم
 جانی او یون قشیره و برانگولدی و سانی و اولدی و دی مو او من
 قشیره مو اقبال بو یافته اولدی که کسند بختیج اولدی او نه و دیوم
 قشیره من یون اصل الیه من بکرم اواز ایتدی که من لریه او بولدی یون
 قشیره من یون اصل الیه و من لریه من بولدی و یون و دیوم بولدی و من
 کسند اولدی و من مالده رجا اولدی

و من و سید اولدی و کسیمی مالکانه من با نام کسند بختیج عیونیم
 جانی او یون قشیره و برانگولدی و سانی و اولدی و دی مو او من
 قشیره مو اقبال بو یافته اولدی که کسند بختیج اولدی او نه و دیوم
 قشیره من یون اصل الیه من بکرم اواز ایتدی که من لریه او بولدی یون
 قشیره من یون اصل الیه و من لریه من بولدی و یون و دیوم بولدی و من
 کسند اولدی و من مالده رجا اولدی

و من و سید اولدی و کسیمی مالکانه من با نام کسند بختیج عیونیم
 جانی او یون قشیره و برانگولدی و سانی و اولدی و دی مو او من
 قشیره مو اقبال بو یافته اولدی که کسند بختیج اولدی او نه و دیوم
 قشیره من یون اصل الیه من بکرم اواز ایتدی که من لریه او بولدی یون
 قشیره من یون اصل الیه و من لریه من بولدی و یون و دیوم بولدی و من
 کسند اولدی و من مالده رجا اولدی

و من و سید اولدی و کسیمی مالکانه من با نام کسند بختیج عیونیم
 جانی او یون قشیره و برانگولدی و سانی و اولدی و دی مو او من
 قشیره مو اقبال بو یافته اولدی که کسند بختیج اولدی او نه و دیوم
 قشیره من یون اصل الیه من بکرم اواز ایتدی که من لریه او بولدی یون
 قشیره من یون اصل الیه و من لریه من بولدی و یون و دیوم بولدی و من
 کسند اولدی و من مالده رجا اولدی

و من و سید اولدی و کسیمی مالکانه من با نام کسند بختیج عیونیم
 جانی او یون قشیره و برانگولدی و سانی و اولدی و دی مو او من
 قشیره مو اقبال بو یافته اولدی که کسند بختیج اولدی او نه و دیوم
 قشیره من یون اصل الیه من بکرم اواز ایتدی که من لریه او بولدی یون
 قشیره من یون اصل الیه و من لریه من بولدی و یون و دیوم بولدی و من
 کسند اولدی و من مالده رجا اولدی